پاشکۆی یەکەم:

تراژیدیای کورد،

نووسینی: هێنری کیسنجەر

{یەک دوو ڕستەی وەرگێڕ: ئاشبەتاڵ، کارەسات، شکست، نوشست، نسکۆ، هەرەس، ڕووخان، تێکشکان... کۆمەڵە وشەیەکن ئەگەر بەتەواویش هاوواتا نەبن ئەوا واتاکانیان لەیەک نێزیکن، هەمووشیان بەپێی ماخۆی نووسەر، ئاخێوەر بۆ وێناکردنی کۆتاییە شوومەکەی شۆڕشی ئەیلول لە ١٩٧٥دا بەکاردێ. بێگومان بۆ ئەمەش هۆکاری نێوەخۆ و دەرەکی هەبوون. سەبارەت بە هۆکاری دەرەکی یەکسەر پەنجە بۆ ئەمریکا و ئێران ڕادەکێشرێ. دەقاودەقتریش زیاتر ناوی شای ئێران و هێنری کیسنجەری ڕاوێژکاری ئەوکاتی ئاسایشی نیشتمانیی ئەمریکا دێ، تەنانەت ناوی کیسنجەر لە نیوەی دووهەمی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکان ئەوەندە کەوتبووە سەرزمانان، زۆرینەی تاکی کوردی نەوەک هەر لە باشوور بەڵکو لە هەر چوارپارچەدا پێی ئاشنابوون.

ئەوەی لێرەدا کردوومەتە کوردی، دەقی نووسینێکی درێژی کیسنجەرە کە لە کتێبە قەبەکەی خۆی، "ساڵەکانی نۆژەنبوونەوە" بەدرێژی باسی ئەو مەرگەساتەی کردووە. کیسنجەر بە پلەی یەکەم هەوڵیداوە خەتابارییەکە لەسەر کەسیی خۆی لابدا و بیخاتە ملی سی ئای ئەی و بەڕێوبەرەکەی، بە پلەی دووەمیش لەکۆڵ ئەمریکای بکاتەوە، هەر شای ئێران بە خەتابار بزانێ. هەڵبەت هەوڵیداوە هەر هیچ نەبێ هەندێ خەتایەکە لەخۆی دووربخاتەوە.

مایەی تێبینییە، لەنێو ئەو سەرکردە و سیاسەتمەدارە ناودارانەی جیهان کەم وایە لە یاداشتەکانیاندا باسی کوردییان کردبێ، خۆ ئەگەر باسیشیانکردبێ ئەوا ڕاگوزەرانە، یان زۆر بە کورتی ئاماژەیان پێداوە ئەویش ئاماژەیان بە ناوی دەستڕۆیشتووەکانیان داوە. کەچی هینری کیسنجەر لەو ڕێسایە دەردەچێ، بەندێک لە بەشێکی کتێبە قەبەکەی (کە ١١٥١ لاپەڕەیە) بە قەبارەی ٢٠ لاپەڕەی بۆ ئەو پرسە تەرخاندەکا.

نووسەر، شێوازە نووسینێکی سیاسی- دیپلۆماسییانەی- چڕوپڕی بەکاربردووە، وەرگێڕانی ئاسان نەبوو، هیوادارم تێیدا سەرکەوتوو بووبم و بە دروستی ناوەڕۆکەکەم گەیاندبێ وەرگێڕ.}

بنچینەکانی بەرنامەکە

خواوەندەکان لە بەهاری ١٩٧٥دا بە ڕووی دۆستەکانی ئەمریکادا پێنەکەنین. لەو کاتەی کە کۆنگرێس بۆ ژێر نیری کۆمۆنیستی دەستبەرداری خەڵکی هیندۆچینی بوو، شای ئێرانیش کوردەکانی عێراقی بێ بەرگریی بۆ ڕژێمی ڕادیکاڵی بەغدا جێهێشت، تەنانەت هێشتا سەددام حوسێن بە فەرمیش سەرۆک نەبوو، بەڵام جڵەوەکەی لەبەردەستدا بوو.

وڵاتە یەکگرتووەکان لە ١٩٧٢ ـەوە پشتیگیریی کوردیان کرد، هەرچەندە پەیوەستی ئێمە بە ئەوانەوە لەچاو هەوڵەکانمان بۆ هیندۆچینییەکان هی بەراورد نییە. بەڵام کاتێک هیندۆچینییەکان لە ڕووخان پارێزران- بەلای کەمی لەماوەی ١٩٧٥دا- بەوەی کە بەرفرەوانکردنی کۆمەکمان بۆ هاوپەیمانەکەمان هەموو هۆکارێکی ڕەچاودەکرد، کەچی ڕزگارکردنی کورد ئەوەی دەخواست، بەرەیەکی نوێ لە شاخە سەختەکانی نزیک سنووری یەکێتیی سۆڤیەت بکرێتەوە. کردنەوەی دەرگەی پابەندبوونێکی وا قەبە و دەرەنجامێکی پێشبینینەکراو دەبوایە شانی بدرێتەبەر لە کاتێکدا هیندۆچینی لەبەریەکهەڵدەوەشا، پەیوەندییەکانی ڕۆژهەڵات - ڕۆژئاوا لاوازدەبوو، دانوستانەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوینیش[1] چەقی بەستبوو. هەموو ئەمانە بۆ ڕاگرتنی "ئۆپەراسیۆنی ژێربەژێر" و لەکاتێکدا کۆنگرێس پەلاماری ئەو جۆرە چالاکییانەی دەدا، ئەوپەڕی تەکاندان بوو.

لەگەڵ ئەوەشدا، لە ماوەی چەند مانگێکی کەمدا، چارەنووسی کورد بووە یەکێکی دیکە لەو قۆناخە خۆئازاردانەی، کە لای نەرجسییەکانی حەفتاکانەوە بەدوای گەشبینییە لەڕادەبەدەرەکەی سەرەتای شەستەکانەوە بوون. کۆمیتەکانی کۆنگرێس هێرشیان کردەسەر ئیدارەی نیکسن بەوەی ڕۆڵی لە هەوڵدان بۆ یارمەتی کورد لەپێناو ئۆتۆنۆمیدا هەبووە، هەروەها پەلاماری ئیدارەی فۆردیشیان دا، بەوەی ڕێگری لە شا نەکرد تا دەستبەرداری ئەو هەوڵە هاوبەشەیان نەبێ. ئەوەش بۆ ئەو جۆرە کەسانەی بەرپرسیاربوون لە دەستبەرداربوون لە هیندۆچینی، تاکە ڕێگە بوو کە ویژدانی خۆیان پاکبکەنەوە.

تراژێدیای کورد بە شێوەیەکی بەربەرین بەهۆی مێژوو و جوگرافیاوە قەوما، بەڵام پرسەکە بەهۆی دابەشبوونی نیشتمانییانەی ناوخۆشی قەبەتربوو. هەنووکە ژمارەی گەلی کورد ٢٥ملیۆن کەسی تێپەڕاندووە، ئەوان بوونەتە قوربانی ڕووداوگەلێک، کە بۆ سەدەکانی پێشوو دەگەڕێتەوە. لەو کاتەی دەوڵەتی نەتەوە لە کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانییدا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پەیدابووە، ئەوان خۆیان بە دابەشکراوی لە نێوان ئێران، عێراق سوریا، تورکیا و یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو بینییەوە. بەڵێنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بە کورد درا، بەڵام کە دەسەڵاتدارە ئەورووپاییەکان دوای جەنگی یەکەمی جیهان نەخشەی

[1] مەبەست دانوستانی ئیسرائیل و دەوڵەتە عەرەبییەکان بوو – وەگێڕ

سنوورەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوینیان داڕشتەوە، خواستی کوردیان بۆ چارەی خۆنووسینی نەتەوەییانە پشتگوێخست. لەو کاتەوە، خواستی بەرزی نەتەوەییانەی کورد ڕووبەڕووی یەکێتی خاکی دەوڵەتە خانەخوێکان بووەتەوە، کە مەودای زنجیربەندی سەرلەبەری ئەگەری پەیوەندییان بە وڵاتە یەکگرتووەکان بەو شێوە بوو: هەندێکیان - وەک تورکیا- هاوپەیمان بوو؛ ئەوانی دیکە - وەک عێراق- بەلای نەیارییدا دەیشکاندەوە؛ ئێرانیش لەکاتی جیاواز جیاوازدا هەردووکیان بوو؛ لەکاتێکدا سووریا خۆی بەبێ لایەن وێنادەکرد. دەوڵەتەکانی دیکەش - وەک ئیسرائیل و ئوردن- لەبەر هۆکاری جیۆسیاسی و وەک شێوازێکی لاوازکردنی نەیارەکەیان- بەگشتی (سەیری نەخشەکە بکە) لەکاتێک بۆ کاتێکی دیکە دەستیان لەکاروباری عێراق وەردا.

دەستتێکەڵکردنی ئەمریکاش لەو دۆزەدا، ڕەگی ئایدۆلۆژیا و ستراتیژیانەی خۆی هەبوو. نەریتی ویلسنیانە[2] هانیداین کۆمەک بە ئاراستەی چارەی خۆنووسینی نەتەوەییانە بکەین، بەڵام ئەوەش دەبووە مایەی دووڕیانی سیاسەتی هەمیشەیی ئەمریکا: سنووری پابەندبوونی ئاکارەکی ئەمریکایی لە ناوچەیەکی وا دوورەدەست و سەخت، وەک چیاکانی کورد، کە بە دەوڵەتگەلێک دەورەدرابوون کاریگەرییان بەسەر بەرژەوەندی نیشتیمانیی ئەمریکاوە هەیە. ئایا چۆن وێستگەیەکی لەبار لەنێوان کۆمەکێک بۆ خواستە بەرزەکانی کورد و دەستبەرداربوونیان لە هەرێمێک کە نوێنەرایەتی جومگەی ستراتیژی هەیڤی ڕۆژهەڵاتی ناوینی دەوڵەمەند بە نەوت و کەنداوی فارسدا دەکا، دەدۆزیەوە؟

هۆکارێکی ئاڵۆز بۆ کۆمەکەکانی ئەمریکایی و گەیشتنی بە دەڤەری کوردی، تەنها لە ڕێی خاکی هەندێک لە وەڵاتە هاوپەیمانەکانی وڵاتە یەکگرتوەکانەوە بوو- ئێران لەسەردەمی فۆرد، تورکیاش لەسەردەمی کلینتندا. بەڵام ئەو دەوڵەتانەش تەنها لە خاڵێکی دیارکراودا هاوبابەت بوون لەگەڵ ئەمریکادا، ئەویش کە ڕێگربن لەبەردەم کۆمۆنیستەکان یان ڕژێمە ملهوڕەکان کە کۆنترۆڵی ناوچە کوردییە دەورەدراوەکە بکەن. هیچ کامیان، نە ئێران لە حەفتاکان و نە تورکیاش لە نەوەدەکان سووکە (بۆرە) بەرژەوەندییەکیشیان لە هەڵچوونی مەشخەڵی نەتەوەخوازییانەی کورد نەدەدەدۆزیەوە، کە لەنێو خودی خۆشیاندا دانیشتوانی کورد هەبوون، هیچ کامێکیان ئامادەنەبوون دەستبەرداری کەمینەکانی خۆیان بۆ تاکە دەوڵەتێکی کوردی ببن. لەهەمان کاتیشدا، هەردوو دەوڵەتەکە چەقی بازنەی ستراتیژی هەمەگیری ئەمریکا بوون.

شتێکی حەتمییانە بوو، کە دوودڵی ببێتە خەسڵەت و لە کۆتایی باڵ بەسەر تەقەللاکانی ئەمریکییەکان لە هەرێمی کوردەکانی عێراقدا بکێشێ. دەوڵەتە دراوسێکان وەک تورکیا و ئێران دەیانویست پشتگیری کورد بکەن تا گوشاری عێراق لەسەر هەرێمەکانی خۆیان لابدەن. بەڵام ئەوان بە هیچ شێوەیەک ئامادەنەبوون، هێنانەکایەی دەوڵەتێکی نەتەوەیی کوردی لەباوەش بگرن. لەسۆنگەی هەمان ئاماژەشەوە، نە نیکسن، نە

[2] مەبەست سەرەک ویدرۆ ویلسن و چواردە خاڵە ناودارەکەیەتی لەکاتی جەنگی یەکەمی جیهانییدا. وەرگێڕ.

فۆرد، نە بوش، یان نە ئیدارەی کلینتن پشتگیری سەربەخۆیی کوردەکانی عێراقیان نەکرد، چ جای دەوڵەتەکانی دراوسێ. هەموویان بەدوای ئەو تێکهەڵکێشییەی ئۆتۆنۆمی کورد بۆ پاراستنی یەکێتی خاکی عێراق دەگەڕان، لەوە دەترسان، لەبەریەکهەڵوەشانی عێراق پەنجەدانان بێ بەسەر پەلەپیتکەی دەیان ساڵی پشێوی کە دراوسێکان شەڕیان لەسەر دەستکەوتەکان دەکرد. بەتایبەتیش کە ئێران لەژێر فەرمانڕەوایی خومەینیدا چووە ناولیستی دەوڵەتە ئسوولگەرا نەیارەکان، ئیدی یەکێتیی خاکی عێراق وەک دژەهاوسەنگییەک بە ڕووی جێتەماعی ئێرانییەکان سەیرکرا.

کارلەیەکردنی ئەو ئامانجە نەگونجاوانە ناکۆکبوون و تەنانەت مەرگەساتی کوردەکانیشی بەدواوەبوو. ئەوەش ئەوەبوو کە لە ئازاری ١٩٧٥دا قەوما، کاتێ ئێران و عێراق گەیشتنە ڕێکەوتنێک و ئۆتۆنۆمی کوردان کەوتە ژێرباڵی بەرژەوەندی نیشتمانییانەی هەردوو دەوڵەتە دراوسێکان. ئەوەش لە ١٩٩٦دا دوبارەبووەوە، کاتی ئۆتۆنۆمی کوردان لەژێر قەڵغانی ئەمریکییەکان لە دوای جەنگی کەنداوی ١٩٩١دا دامەزرابوو، بەڵام بە شێوەیەکی جەوهەری سەددام حوسێن ئۆتۆنۆمییەکەی کزکردەوە، کە پشتی لایەنێکی کوردی گرت بۆ ئەوەی پشتی نەیارە کوردەکەی دیکە بشکێنێ کە پشتگیری ئەمریکای هەبوو. لە ڕوانگەی منەوە، ئیدارەی فۆرد زەمینەی لەبارتری لە کلینتن هەبوو تا پابەندبوونەکانی خۆی بەرفرەوانتر نەکا – بەڵام لە هەردوو باردا مەودای سنووردار و دۆشدامانی بایەخمان لە وڵاتە دوورەدەستەکەی کوردان ڕوون و دیارە.

ئیدارەی نیکسن و فۆرد کۆمەکی دەرەکییان بۆ خواستە بەرزەفڕەکانی کورد بۆ ئۆتۆنۆمی وەک بەشێوەیەکی ئاسایی دەگوترێ، دانەهێنا، بەڵکو ئەوان یەکەمجار ڕاستەوخۆ سەرچاوە ئەمریکییەکانیان بۆ کردنە پاڵپشت. چونکە ئێمە پشتگیری گرووپێکی ئەتنیمان دەکرد، کە دژی حکوومەتێکی قانوونی وەستابووەوە، لەبەرئەوەش وەڵاتەکانی دیکە، نەخاسمە ئێران و ئیسرائیل پێیەوە پەیوەستبوون، ئیدی ئۆپەراسیۆنەکە دەبوایە "ژێربەژێر" بووایە لەو ناوچە خۆڵەمێشییەی نێوان هێزی ئاشکرای سەربازی و دیپلۆماتیدا.

بنەمای دەستتێکەڵکردنی ڕاستەوخۆمان بە کوردەوە بۆ ساڵی ١٩٧٢، بۆ سەردانەکەی نیکسن بۆ لای شا لە تاران دەگەڕێتەوە، ئەو کۆبوونەوەیەی دوابەدوای دیدارە لوتکەییەکەی لەگەڵ برێجینێڤ لە مۆسکۆدا هات. ئەو هەفتە ئاهەنگە مێواندارییە هێوربوونەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ کرەملین، پێشنۆرە ستراتیژییەکانی نیکسنی نەگۆڕی. ئەو هەرگیز بۆ بەرقەرارکردنی هێورەییەکە، دەستبەرداری خواستەکەی بۆ ئەوپەڕی مانۆڕ لە کێبەرکێی سیاسیانەی جیهانیی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەتدا نەبوو.

یەکێک لە کێبەرکێیەکان لە عێراق، لە دەروازەی شادا خۆیگرتەوە. بۆ پرسی ئایندەی سیاسی ئەو دەوڵەتەی لە یەدەگی نەوتدا لە دوای عەرەبستانی سعودیدا بە دووەم دەهات، لەو کات بەدواوە بەو سەرچاوە دەرامەتانەی هەڕەشەی لە هاوسەنگی ڕۆژهەلاتی ناویندا دەکرد بەتایبەتیش لە کەنداودا. لە ١٩٦٨دا حزبی بەعس بەرنامەیەکی خۆجێی ڕادیکالانەی کردە کارنامە و نەیاری سەربازییانەشی دژی ڕۆژئاوا ڕاگەیاند و دەسەلاتیشی لە بەغدا گرتەدەست. ئیدی مایەی سەرسوڕمان نەبوو، عێراقی بندەستی سەددام حوسێن زیاتر لە یەکێتیی سۆڤیەت نزیکببێتەوە، ئەوەش لەکاتێکدابوو، هەبوونی پانزە هەزار سەربازی سۆڤێتی لە میسردا ئەو مەترسییەی دووپاتدەکردەوە کە تەواوی ڕۆژهەلاتی ناوین ڕەنگبێ بکەوێتە بن ڕکێفی دەستڕۆیشتنی ستراتیژییەتی سۆڤیەتی. ئەوسا باری هێورکردنەوە (ئاساییکردنەوە) هەرچییەک بووبا، کەمکردنەوەی قەڵەمڕەوێتی سۆڤیەت، چەقی بازنەی مەبەستی ستراتیژیمان بوو. هەر بەڕاستیش، ئێمە هێورکردنەوەی پەیوەندییەکانمان وەک داردەستێک بۆ خۆپارێزی لە مەترسییەکانی ستراتیژییەکە دەبینی.

ئەو دەوڵەتانەی کە لە بەرانبەر ئاراستەی عێراقی نوێدا، کە خۆیان لەبن بارێکی دژواردا دەبینیەوە، ئوردن و ئێران بوون، هەردووکیشیان سنوورێکی پانوپۆڕیان لەگەڵ عێراقدا هەبوو، ئیسرائیلیش هەمیشە لەوە نیگەران بوو، کە ڕژێمێکی ڕادیکالی عەرەبی بە چەکی سۆڤێتی تەیاربکرێ. هەرسێ دەوڵەتەکەش دۆستی ئەمریکا بوون. هەرسێکیشیان ژێربەژێر کۆمەکی کوردیان دەکرد. ئەوان وەک گەمەی کارتێک سەودایان لەگەڵ داخوازی ئەم دواییەی ئۆتۆنۆمی کورد لە شاخە سەخت و ئەستەمەکانی باکووری عێراقدا دەکرد، بۆ ئەوەی ڕووی نەیاریی وزە و دەرامەتەکانی عێراقی لەسەر سنوورەکانی خۆیان دووربخەنەوە. هەرچەندە ئێمە بە کردەوە بەشداری ئەو کۆمەکە ژێربەژێرییەمان نەکرد، بەلام ئاژانسە هەواڵگرییەکانمان لە ڕێی هاوتاکانیان لە هەر یەک لە وەلاتە تێوەگلاوەکان، پێیەوە ئاشنابوون. بێگومان هەموو ئەو دەوڵەتانەش کۆمەکی ئابووری و سەربازییان لە ولاتە یەکگرتووەکانەوە پێدەگەیشت.

بۆ ساتێکی ڕاگوزەر، پێدەچوو عێراقییەکان و کورد کێشەکانیان چارەسەرکردبێ. لە ١١ی ئازاری ١٩٧٠دا ڕێککەوتنێک لە نێوان بەغدا و سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی کرا.[1] حکوومەتی بەعس قایلبوو، عێراق بکاتە دەوڵەتێکی فرەئەتنیک، کە لە دوو نەتەوەی سەرەکیی عەرەب و کورد پێکهاتبوو. جێگری سەرۆک درایە کورد؛ زمانی کوردی کرایە زمانێکی فەرمی و بە ڕێژەی خۆشیان، کورد لە پەرلەمانی دامەزراوی نوێدا بەشداربن.

لە مانگەکانی دواتردا، ڕێککەوتنەکە لەسەر پێناسەکردنی ئۆتۆنۆمی کێشەی تێکەوت، ئەوەش شتێکی سروشتییانە بوو، کاتێ هەوڵدرا کە هێز لەنێوان گرووپە ئەتنیە ناحەزەکان دابندرێ. ئۆتۆنۆمی بۆ بارزانی واتای ئەوەی دەگەیاند؛ قەڵەمبازێکە هەمیشە لە دیفاکتۆی سەربەخۆییەوە نزیک بێ، لەکاتێکدا سەددام

حوسێن وای هەڵسوکەوت لەگەڵ ڕێککەوتنەکە دەکرد، وەک هەنگاوێکی تاکتیکییانە بۆ ڕێگەخۆشکردن کە بیرۆکەی بەعس بەسەر سەرتاپای دەوڵەتێکی یەکگرتوودا پەیڕەوببێ.

بە هاتنی پایزی ١٩٧١، جارێکی دیکە پەیوەندییەکانی نێوان کوردەکان و بەغدا گەیشتە سەر خاڵی لەیەکترازان. کورد سەدام حوسێنیان بە تاوانبار دەزانی، کە هەوڵی کوشتنی بارزانی داوە، تا دەهاتیش گومان لە دەوروبەری سەددام قەبەتردەبوو بەو جموجۆڵەی بە ئاراستەی حکوومەتێکی یەکێتی نیشتمانیی دەدا، کە حیزبی شیوعی عێراقی لەخۆگرتبوو. ئەمەش کوردەکانی دابڕاند، بۆیە چالاکی گەریلایانەیان دەستپێکردەوە، کە لە لایەن ئێران و ئیسرائیلەوە پشتگیریی دەکران. لە تشرینی دووەمی ١٩٧١دا و دووبارەش لە ئازاری ١٩٧٢دا شا داوای لە نیکسن کرد کە هاوکار بێ لە پشتیوانیکردنی بارزانیدا. لە ٢٨ی ئازاردا شای ئوردنیش وەک ناوبژیوانێک ڕاستەوخۆ بۆ بارزانی هاتەسەرخەت و داوای کۆمەکی لە نیکسن کرد. هەرچی ئیسرائیلیش بوو هەرگیز ڕاستەوخۆ داوایەکی پاڵپشتی وەهای نەکرد، بەڵام ئێمەی لە نیگەرانییەکانی خۆیان سەبارەت بە ئاراستەی سیاسەتی عێراق و بەرژەوەندیشیان لە هەبوونی ئۆتۆنۆمی لەناوچەی کورداندا، ئاگادارکردەوە.

ئێمە ڕوومان لەو داوا کۆمەکە ڕاستەوخۆیانە وەرگێڕا، چونکە نەماندەویست زیاتر هاتنی چەکی سۆڤێتی و دەستڕۆیشتنیان لەو ناوچەیەدا بوروژێنین. «جوزێف فارلاند Joseph Farland»، باڵوێزی ئەمریکا لە ئێران، ئەو ئاگادارییەی هەڵسەنگاند بەوەی ئەگەر هەڵمەتی ئۆپەراسیۆنی ژێربەژێری کورد دەستپێبکرێ، ئەوا کراوە دەبێ، ئەگەر وەستێنراش ئەوا بارێکی ناسک دەبێ لەبەرانبەر "ڕاڤەکردنێکی نەخوازراودا".

سەردانی «ئەلێکسی کۆسیجن Alexei Kosygin» سەروەزیری یەکێتی سۆڤیەت بۆ بەغدا لە نیسانی ١٩٧٢دا کارێکی وایکرد، ئێمەش بە سیاسەتی دەستبەستنمان لەناوچەکەدا بچینەوە. لە نۆی نیساندا ئەو پەیمانێکی دۆستایەتی لەگەڵ عێراقدا واژۆکرد، تەنانەت بە چاوپۆشین لە دەستوەردانی ئەمریکییەکان لە کاروباری کوردانیش، پەیماننامەکەی نێوانیان بە ئاستێکی قەبە دابینکردنی چەکی گەورە و قورسی سۆڤێتی بۆ عێراق لەخۆگرتبوو. ئیدی عێراق بەخۆی بووە دارسانێکی جیۆپۆلیتیکییانە و چووە سەر ئەو ڕێیەی، کە لە بنەمادا ببێتە هاوپەیمانێکی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا. بە پاڵپشتی ئەو چەکە تازەهاتووە، هێزەکانی عێراق کەوتنە هێرشکردن و گەیشتنە پشتەوەی ئەو هێڵە هاوسەنگییانەی کە بە هۆی پشتگیریی ژێربەژێری ئێرانی و ئیسرائیلییەکان دروستببوو. ئیدی بەیەکدادانی سەربازەکانی عێراقی و ئێرانییەکانیشی لەسەر سنوورەکان بەدواداهات.

ئەوەش ئەو ئامادەکارییە بوو کە نیکسن لە ٣٠-٣١ی ئایاری ١٩٧٢دا سەردانی شای ئێرانی لە تاراندا کرد. هەموومان لەبن هەست و سۆز و ماندووبوونی جەستەیی کۆبوونەوە لوتکەییەکەی مۆسکۆدا

داهێزرابووین. نیکسن سەرەرای بۆردمان و گەمارۆی باکووری ڤێتنامی هاوپەیمانی سۆڤیەتی – سەردانی مۆسکۆی کرد؛ ئەمەش هەردوو هەفتە پێش نەخشەی سەردانەکەی و شەش مانگیش بەرلە ئەنجامدانی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی بوو.

ئەو مێواندارییە بەجۆشەی ئێرانییەکان شەکەتیی گەشتی و تیمی ڕۆژنامەوانانی قەبەترکرد. یەکێک لە لێکەوتەکانی ئەو شەکەتبوونە بادەنۆشی نیکسن بوو لەسەر بەخێرهێنانی سەرخوانە بێئەندازە ڕازاوەکەی شا بوو. چراکانی کامێرای تەلەفزیۆن بۆ سەرۆک زۆر زەقوزۆپ بوون کە دەستنووسە ئامادەکراوەکەی بخوێنێتەوە، بەتایبەتیش نەیدەویست لەبەردەم تەلەفزیۆندا چاویلکە بکاتە چاوی. بۆیە بڕیاریدا سەرپێیانە قسەبکا، دیاربوو بایی ئەوە توانای بەسەردا دەشکا، بەدەر لەوەی پێدەچوو لە گوتارێکی لەبلەبانەنە دوور بوو. ئەو چەند جاران لەسەر بابەتەکە سووڕا، لە دواییدا لەبنی هەمبانەی دا. نیکسن ڕاستەوخۆ تەماشای شای کرد، ڕوانینی سەرەک ئایزنهاوەری بەبیر شاهەنشا هێنایەوە، کە هەموو ئەو سیناتۆرانەی ناسیبوونی ژنیان لەسەرووی چینی خۆیانەوە هێنابوو. ئیدی بەو ڕۆحە نیکسن سەرکەوتووانە گەیشتە ئاکام و پێشنیازی نۆشکردنی بۆ خاوەنشکۆ و شابانووی خۆشەویستی لە تەنیشتیەوە کرد. چەپڵەی ئێرانیەکانیش لە باشترین باردا بەجۆش نەبوو.

لەو کاتەی کە نیکسن و شا بارودۆخی نێودەوڵەتییان تاوتوێ کرد، هەموو خۆشمەجلیسییەک وەستا. نیکسن کە تازە لە بادەگۆڕینەوە بێئەندازەکەی مۆسکۆ گەڕابووەوە، نمایشێکی وایکرد، کە ئەو وەک سەرۆکی ئەمریکا کەمتر وایە بە پەیوەندییەکی تایبەتمەندانە لەگەڵ سەرکردەی کۆمۆنیستی زلهێز، لەخشتەببردرێ. لە تێبینی کردنەوەی دانیشتنەکەدا ئەو سووربوونەی دوپاتکردەوە، کە لەگەڵ دۆستەکانی ئەمریکادایە و ڕێگریش دەبێ لەبەردەم سەرەڕۆییەکانی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا. لەگەڵ ئەوەشدا پارێزگاری لەوە دەکەین کە کێشە هەرێمییەکان نەتەنرێنەوە و نەگەنە ڕوبەڕووبوونەوەیەکی نێودەوڵەتییانە، هەروەها ڕێگەنادەین هاوسەنگی هێزی جیهانی یان هی ڕۆژهەڵاتی ناوین لاسەنگ ببێ. هەر بە ڕاستیش لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا بۆ ئەوە تێدەکۆشین، کە تای هاوسەنگی بە بەرژەوەندی خۆماندا بشکێنینەوە، بەو نمایشەی کە نە عەرەبە ڕادیکاڵەکان و نە چەکی سۆڤیەتیش ئامانجەکانی عەرەب بەدیبێنی. من هەڵمدایێ بەوەی کە نابێ "هێوربوونەوەیەکی دەستەبژێر" بپەژرێنین، پێناسەکردنەکەم وەها بوو، کە "چارەسەرکردنی هەندێ پرس لەگەڵ هەندێ نەیار لەپێناو پەراوێزخستنی ئەوانی دیکەدا... ئێمە دەبوایە ئەوە لە سۆڤیەتییەکان بگەیەنین." من ساڵێک دواتر لە ١٩٧٣دا لە بۆنەیەکی سەردانکردنەوەی شا بۆ واشنتن، کرۆکی نەخشەکەمان بەو شێوەیە پوختەکردبووەوە:

"ئێمە هەوڵدەدەین کشمات لە دەستڕۆیشتنی سۆڤیەت بکەین، کە لە هەر شوێنێک دەربکەوێ و لە هەر سەرچڵیەکیش کە بەدوایدا دەچن شەکەتیان بکەین. ئێمە دەمانەوێ شتێکی وا لە مێشکی

مەکتەبی سیاسیاندا بچەسپێنین[3] کە چالاکییە ماندووە گرانبەهاکانیان لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا هیچ ئاکامێکیان لێناکەوێتەوە."

لەبەرئەوە شا بۆیدەرکەوت نیکسن گوێگرێکی وەرگرە، ئیدی نیگەرانی خۆی سەبارەت بەوەی کە "سۆڤیەتییەکان دەیانەوێ هاوپەیمانییەک لە کورد، بەعسییەکان و کۆمۆنیستەکان پێکبهێنن، بەمە لەجیاتی ئەوەی کێشەی کورد ببێتە درکێکی بەرپێیان، ئەوا دەبێتە شتێکی بەنرخ بۆ کۆمۆنیستەکان."

نیکسن لە ئەنجامی گفتوگۆکەی لەگەڵ شادا دوو بڕیاری دەرکردن. وەک دژەکردەیەکی سەوداگەری کۆسیجن – سەددام بۆ چەک، ڕەزامەندبوو بەوەی کە فڕۆکەی نمایشبەرز بفرۆشێتە شا کە خۆی پێشتر داوایکردبوو، بەڵام لەبەر دەمەقاڵەی بیرۆکراسی نێو پنتاگۆن ئاخۆ فڕۆکەی F-15ی پێبدرێ یاخود Navy F-14 سەودایەکە گیریخواردبوو. نیکسن ئەم کێشەیەی چارەسەرکرد بەوەی هەردوو چەشنەکەی پەسندکرد و لێبژاردنی نێوانیشی بە تەواوی بۆ شا جێهێشت. (ئەوەش بنگەی ئەو دەنگۆ و واتەواتە بوو گوایە نیکسن فەرمانی بەسەر پینتاگۆندا کردووە کە هەرشتێک شا ویستی، بیدەنێ. فەرمانەکە تەنها بۆ هەڵبژاردنێک بوو لەنێوان F-15 و F-14 ـەدا.)

لەهەمان کاتدا، نیکسن بەو ئاکامە گەیشت کە بەبێ پشتگیریی ئەمریکا ڕاپەرینە لەئارادابووەکەی کورد دژی حکوومەتی بەغدا سەرناگرێ. پشکداریی ئەمریکی لەهەر شێوەیەکدا بووایە پێویست بوو بۆ پاراستنی ئەو مۆراڵەی کە کلیلی ناوچەکە بوو بۆ هاوپەیمانەکانی وەک ئێران و ئوردن، کە پاڵنەرەکانیان جیاوازبوون و پشکدارییەکیش بوو بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی هێز لە هەرێمەکەدا.

مەبەستمان ئەوە بوو کە عێراقییەکان بۆ چەسپاندنی ڕژێمەکەیان زۆریان لەسەر بکەوێ، بۆ ئەوەی هێزی دانووسانی کورد زیاتر بێ و بەهۆیەوە بەغدا هانبدرێ لە ڕەفتاری سیاسییانەیدا زیاتر ڕێزی ئاسایشی دراوسێکانی بگرێ و ئۆتۆنۆمیش بداتە کەمینەی کورد. وەها باوەڕدەکرا کە پشکدارییەکەی ئەمریکا کلیل بێ: بەو پشکدارییە داراییە یەکانگیرییەک لە ئامانجەکانی پرسەکە دێنێتە دی، بۆ هەریەکەشیان بایەخێکی زۆری دەبێ بۆ پەیوەندییەکانی لەگەڵ وەڵاتە یەکگرتووەکاندا، هەروەها بۆ ئەوەش، کە لێیان تابووبکرێ دەستبەرداری کوردەکان ببن – ئەو حوکمدانە وەک دەیبینین سەلمێنرا، کە زۆر گەشبینانە بوو.

مشتومڕی ناوخۆ

[3] مەبەست مەکتەبی سیاسی حزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت بوو کە دەسەڵاتداری ڕەهای وڵاتەکە بوو. وەرگێڕ.

لەوەتەی بابەتەکانی لێکۆڵینەوە هەواڵگریەکانی کۆمیتەکانی چەرچ Church و پایک Pike بوون بە بابەتی تەلەفزیۆن، فیلم و کاخەزی چاپکراو و بڵاوکرانەوە، دەزگەی هەواڵگریی وەک توندڕەوی جەنگاوەرێکی شەڕی سارد وێناکرا کە هی ئەوە نەبوو سیاسییانە جڵەوبکرێ و پەرۆشیش بوو بۆئەوەی سەرچڵی بە دەرامەدەکانی ئەمریکاوە بکا بۆ بەدواداچوونی بەردەوامی خشتە شێتانەییەکەی. خۆ ئەگەر هەرگیز جۆرە سی ئای ئەیەکی وەها هەبووبێ، ئەوا لە سەردەمی نیکسن و فۆردا دیار و بەرچاو نەبووە. هەموو ئۆپەراسیۆنە سەرەکییە ژێربەژێرەکان لەو ناوچانەدا - چیلی، کورد و ئانگۆلا - لەلایەن کۆشکی سپییەوە فەرمانی بۆ دەرکراوە و بە شێوەیەکی سەرەکیش ئۆپەراسیۆنی ژێربەژێر بوونە، چونکە دیپلۆماتییێکی لەبار و ئاشکرا بۆ ئەوان لەئارادا نەبووە. ڕاپەڕینی کوردەکانیش لە شوێنێک بەرپابوو، کە خاکی دەوڵەتێکی سەروەری دانپێدانراوی هاوپەیمانی یەکێتی سۆڤیەت بوو، ژێربەژێریش لە لایەن کۆمەڵە دەوڵەتێکی هاوپەیمانی وەڵاتە یەکگرتووەکان پشتگیری دەکرا، کە لە ڕووی داراییەوە ئێمە کۆمەکمان دەکردن. لەوێدا سەرچڵی تەشەنەسەندن هەبوو، بەڵام هاوکات ئەوەش بەدیدەکرا کە سەددام حسێن قەڵەمڕەوێتییەکەی بەهێزتر بکا و هەرێمی کوردی عێراقیش بکاتە پێگەیەک بۆ تێکدانی ناوچە کوردییەکانی هەموو وڵاتە دراوسێکان. لەو کاتەی کە ئەو جۆرە تێکدانە گرێدراوبوو بە گەشەی خێرای هێزە چەکدارە عێراقییەکانەوە، کە دەکرا ببێتە چەکێکی بەهێز دژی وەڵاتەکانی کەنداو، ئێران و تەنانەت تورکیاش.

کاتێ سەیری ئەوێ دەمێ دەکەی، هەڵسەنگاندنی لایەنی ئەرێنی و نەرێنی بڕیاری پشتگیری ڕاپەڕینی کورد پێدەچوو زیاتر هاوسەنگ بێ لەوەی ئەوکات کردیان. ئێمە دەبوایە زیاتر وریا باین لە بارەی پاڵنەرە جیاوازەکانی هاوپەیمانێتی دژەعێراق بەیەکەوە لەگەڵ دەرەنجامەکانی یەکێ لە هاوکارەکان کە لە بەلەمەکەدا بازی هەڵدا و خۆی فرێدایەدەر. لە سەرووی هەمووشیانەوە دەبوایە ئێمە لەوە زیاتر تێگەیشتباین، کە کوردەکان نیشانەی هاوکارێکی لەرزۆک بوون، شتێکی ئاستەنگبوو بەوەی لەگەڵ ستراتیژی هەمەلایەنە یەکانگیربن. نیازی ڕاگەیەنراوی سەرکردەکانیان هەرچییەک بووبێ، ئامانجی بنگەییان گەیشتن بەسەربەخۆیی بوو یان بەلای کەمی ئۆتۆنۆمییەکی تەواوعەیار بوو، هەمیشە دەیانویست پێ لەسەر دەستنیشانکردنی پێشنۆرەییەکانیان بەشێوەیەک دابگرن، کە لەبەر ڕۆشنایی پلەبەندی پەیوەندی هێزە دەرەکییەکان بۆ هاوسەنگی جیۆسیاسییانە بێ. ئێمە فێربووین کە ئەوە خۆشە لەبارەی پاڵەوانەکان بخوێنینەوە نەوەک هاموشۆیان لەگەڵدا بکەین؛ ئەو چۆنایەتیە نایابەی دنەی ئازایەتییان دەدا، هەروەها تێکەڵەیەکی سەرڕەقیانەشیان بوو.

تەنانەت هێشتاش سوودی تێگەیشتنی درەنگوەخت ئێمەی بۆ ئەزموونی بژاردەی هۆبسن[4] هێشتەوە، کە شتێکی وای لەو چارەگە سەدەیەی ڕابردوو نەگۆڕێ، لەوەتەی: شکستهێنان لە کردەوەکە دەبووە مایەی ئەوەی هاوپەیمانیی بەرقەرارەکەی دژ بە عێراق لەیەک بترازێ، کورد بۆ بەزەیی سەددام حوسێن بەجێبهێڵرێ و سەریش لە کەنداو بشێوێنرێ؛ لە کاتێکدا پابەندبوونیش بۆ ئێمە هەمان تاسوحەمامی ژان و ناسۆری ڕۆچوون بوو لەو دووریانەی، ئەگەر هاتبا و سۆڤیەتییەکان بە شێوەیەکی جەوهەری دایبنکردنی چەک و تفاقیان لەسەرووی ئاستی هەبوو زیاتر بکردبا. هەڵبژاندن لەنێوان مەترسییەکی دڵنیا و مەزندەکراودا، سەرچڵی دوورەدەست سەرنجڕاکێشەرانەترە. لەڕاستیدا ئەوەش کاریگەر بوو بۆ بڕیارەکەمان لە ١٩٧٢دا. لە یەکی ئابی ١٩٧٢دا نیکسن فەرمانی ڕێنماییەکانی بەرنامەی ژێربەژێری واژۆکرد[5]. وەڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕی ٢٥٠,٠٠٠ دۆلاری مانگانەی وەک کۆمەکێکی ڕاستەوخۆی ساڵی دارایی ١٩٧٣دا تەرخان کرد، سەرباری دوو ملیۆن دۆلاری دیکەش بۆ تەقەمەنی، یان پێنج ملیۆن دۆلار ساڵانە. پشکدارییەکەی (شا)ش لەو بڕە زۆر زیاتر بوو. سەرجەم کۆمەکەکان بەیەکەوە لەگەڵ هی ئیسرائیل، بەریتانیا و ئێرانییەکان بۆ کورد گەیشتە نزیکەی یەک ملیۆن دۆلار مانگانە. بەگوێرەی پێوەرەکانی شەڕی سارد، ئەوەش بڕێکی زۆر نەبوو.

کاتێ ئێمە لە حیکمەتی پشکداری ئەمریکییەکان ورد دەبووینەوە، سەرباز و ڕاوێژکارە سۆڤیەتییەکان لە تەموزی ١٩٧٢دا لە میسر دەردەکران. ئەمەش بایەخی عێراقی بۆ ستراتیژی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا زیادکرد و تەکانێکی نوێی دایە مۆسکۆ بۆ بەهێزکردنی ڕایەڵەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ڕژێمی بەغدادا. لە کۆتایی ئابدا، میکائیل سوسلۆڤ Mikhail Suslov ئەندامی مەکتەبی سیاسی، دنەی بارزانی دا کە بچێتە نێو حکوومەتە نوێیەکەی سەددام حوسێن. بەگوێرەی بارزانیش، سوسلۆڤ ئاگاداریکردبووەوە کە دوای دەرکردنیان لە میسر، یەکێتی سۆڤیەت پەیوەندیەکانی لەگەڵ عێراق بە گرنگ دەزانێ و دەیەوێ پاڵپشتی زیاتری حکوومەتی بەغدا بکا. گرەوەکان بەرچاوانە بەرزبوونەوە.

سەبارەت بە لایەنەکەی ئێمە، شا و مەلیک حوسێن لە کۆشکی شا لەسەر دەریای قەزوین لە ٣١ی تەموز تا ٢ی ئابی ١٩٧٢دا کۆبوونەوە. ئەوان پێشوازیان لە کۆمەکی ئەمریکا کرد و هەوڵیاندا ڕێسایەک بۆ هەوڵی هاوبەش دابنێن. بارزانیشیان ئاگادارکردەوە کە خۆی لەهەر جموجۆڵێکی دراماتیکیانە بە

[4] Hobson's choice وەرگرتنی ئەو شتەی کە پێشکەشت دەکرێ یان دەستهەڵگرتن لە هەموو شتێک، ئەمەش ئیدیۆمێکە بە ناوی تۆماس هۆبسنەوە هاتووە کە ئەسپی بەکرێ دەدان، وای لە مەعمیلەکان دەکرد ئەو ئەسپەی نزیک دەرگە هەڵبژێرن دەنا نەدەبووا هیچ هەڵبژێرن- بڕوانە فەرهەنگی ئۆکسفۆرد- وەرگێر.

[5] لێرەدا کۆبوونەوەیەکی فەرمی کۆمیتەی چل لە ئارادا نەبوو. لەبەر هۆکاری ئاسایشپارێزی، ڕێنماییەکان ڕادەستی بەڕێوەبەرەکان کران: ئەوانیش وەکیل وەزیری کاروباری دەرەوە، جێگری وەزیری بەرگری و سەرۆکی دەستەی ئەرکانی هاوبەش، ئەمەو وێڕای بەڕێوبەرایەتی سی ئای ئەی. هەریەکیش لەمانە بۆیان هەبوو بەرنامەکە ڕەتبکەنەوە، بەڵام نەیانکرد. کۆمیتەکەی پایک زۆری لەسەر دیارنەبوونی کۆبوونەوەی فەرمی هەڵچنی بوو، هەرچەندە بەدڵنیاییەوە بە دەرهاوێشتەیەکی جیاوازیش نەدەگەیشت. (نووسەر)

دووربگرێ نەبادا ببێتە ڕێخۆشکردنی هێرشێکی سەرتاسەری عێراق، وەک ئەوەی جاڕی دەوڵەتێکی سەربەخۆیی کوردی بدا. ئەو ڕژدبوونەیان بۆ بەهێزکردنی توانستی بەرگریکارانەی کوردی بوو بۆ پاراستنی پێوانەیەکی زۆری ئۆتۆنۆمی.

لەمیانەی ساڵی ١٩٧٣دا شەڕەکان تەشەنەیان کرد، هەروەها داخوازی دارایی کوردەکانیش پتر بوو. لە ٢٩ی ئازاری ١٩٧٣دا، من پشتگیری داوایەکی سی ئای ئەیم کرد، کە لەلایەن جیم سیسینجەر Jim Schesinger ـەوە، کە بەڕێوەبەری سی ئای ئەی بوو، داوای زیادکردنی دەرامەدەکانی کرد، لەپاشاندا نیکسنیش پەسەندیکرد. یاداشتەکەم ئەوەی تاوتوێکردبوو، کە عێراق بنەمایانە بۆتە بریگرتەیەکی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا؛ حکوومەتی بەعسیش لەژێر ڕکێفی سەددام حوسێندا بەردەوام بوو لەسەر پارەدان بە ڕێکخراوە تیرۆرستەکانی ناوچە دوورەکانی وەک پاکستان؛ ئەوەش هێزێکە بۆ "بەرەی ڕەتکردنەوە" تا دەستپێشخەریەکانی ئاشتی عەرەب – ئیسرائیل پەکبخەن. لەبەر ئەو هەموو هۆیانە، ڕاسپاردەم وابوو، کە بڕی کۆمەکمان بۆ پتر لە پێنج ملیۆن دۆلار ساڵانە زیادبکرێ. شاش پابەندبوونە دارایەکەی بە بڕێکی زیاتر خستەسەر کە نزیک بوو لە ٣٠ ملیۆن دۆلار، سەرباری ئەوەش یارمەتی لۆجستیکی و تۆپخانە، کە لە تۆپی مەودادرێژ پێکهاتبوو، لە ئێرانەوە پشتگیری کوردەکانی پێدەکرد. لەگەڵ ئەوەشدا نیکسنم لەوە ئاگادارکردەوە نەبادا کوردەکان سەرچڵییەکی وەها بکەن، لەودیوی ڕەوشی بەرگری خۆیانەوە بێ:

دەکرێ ئێمە هەوڵی ئەوە بدەین کە دووربکەوینەوە لە پێدانی پابەندبوونێکی درێژخایەن، بەوەی بە بارزانی بڵێین ئیمە ئەو کۆمەکە زێدەبیانەمان بۆ ئەم ساڵەیە و لەسەر بنەمای مانگانەشە، بەڵام هەرچۆنێک بێ دەبێ جەخت لەسەر ئەوە بکەینەوە کە ئێمە هاوبۆچوونی (شا)ین سەبارەت بە مانەوەی ئەو ڕەوشە بەرگرییەی ئێستای کورد."

لە ساڵی یەکەمدا پێدەچوو هەوڵوتەقەللای ئۆپەراسیۆنی ژێربەژێر ئامانجەکانی بێنێتەدی. لە پێنجی تشرینی یەکەمی ١٩٧٢دا ڕاپۆرتێکی بەڕێوبەری سی ئای ئەی ریچارد هێلمسRichard Helms ـم، کە دوایی بووە باڵوێزمان لە ئێران، گەیاندە نیکسن؛ تیایدا پێماندەڵێ؛ کوردەکان دەستوپێی دوو سێیەکی سوپای بەعسیان بەستووە:

" شتەکان لەگەڵ ڕژێمی بەعس باش ناڕوا... مانەوەی بارزانیش لە پاراستنی سەنگەرەکانی بەردەوامە و بۆئەوەی بازنەی ئابلۆقەی لەسەر دوو لەسەر سێی سوپای عێراق قایمتر بکا و بەعسیش لە بنکەکانی بێبەش بکا، کە لێیەوە تەکانی تێکدان و تیپی لەناوبردنی دژی ئێرانییەکان بەکاردەهێنا."

کاتێکیش لە ١٩٧٣دا جەنگ لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا بەرپابوو، کۆمەڵێک سەرئێشەی نوێی بۆ پەیداکردین. خەمی ئەوەمان خوارد ئاخۆ پێویستە ئێمە ئەو بۆنەیە بقۆزینەوە و هانی کورد بدەین بۆ پەلاماردان لەنێو عێراقدا تا سەددام حوسێن برووخێنن. ئێمە سەبارەت بە هەوڵێکی وا پشتمان لە پێشنیازی ئەفسەرە پەیوەندیکارەکانی ئیسرائیل کرد – ئەوەش بڕیارێک بوو، لە ساڵەکانی دواییدا ناکۆکی هەڵگربوو.

ڕەخنەگرتنەکە نموونەیەکی کلاسیکییانەی گەڕانەوە بوو بۆ پاڵەوانێتی. کاتێک جەنگی عەرەب –ئیسرائیل هەڵگیرسا، بەرنامەی ژێربەژێرەکە کەمێک لە ساڵێک پتر بوو هەبوو. کورد هەر بڕێکی کەمیان لە چەکی قورس هەبوو؛ ئەو تۆپخانەیەی کە تاقمی ئێرانی لەسەری بوون هەرگیز سەرچڵیەکی وایان نەنواند، کە لەسنوورەکانی خۆیان دووربکەونەوە. کورد توانای هەبوو نیشتمانە شاخاوییەکەی خۆی بپارێزێ، کە تانک و فڕۆکەکانی عێراق بە زەحمەت دەیانتوانی جموجۆڵی تیادابکەن. بەڵام چەکە سووکەکانیان بەرگەی ئەوەی نەدەگرت لە دەشتاییەکانی پشت نیشتمانەکەیان[6] ڕووبەڕووی سوپای عێراقی پڕ چەک و کەرەسەی سەربازی ببنەوە کە چەکی قورس و بەسەدان تانکی سۆڤێتییان هەبوو. جێگەی گومانیشی تێدا نەبوو کە هێرشی کورد دوور لە سەنگەرەکانیان دەبووە مایەی تێکشکاندنێکی سەرتاسەری بۆیان.

ئەمەش ڕەوشەکە بوو بەتایبەتی، چونکە بەپێچەوانەی گەڕانەوە بۆ بیروباوەڕی میللی، عێراقییەکان هێزێکی سەرەکیان بۆ پاڵپشتی عەرەب نەنارده جەنگەکەی ڕۆژهەڵاتی ناوین[7]. هەروەک «هێلمز» ساڵی پێشتر پێیڕاگەیاندین، کوردەکان بەردەوامبوون لە دەستوپێ بەستنەوەی دوو لەسەر سێی سوپای عێراق. بۆیە مایەی سەرسوڕمان نەبوو، لەوبارە گرژەی نێوان دەوڵەتی عێراق لەگەڵ سووریادا – تاکە بەرەی عێراقی بەوو، کە لەبەر باری جیۆگرافیایی دەکرا کاریگەر بێ– کەچی تەنیا یەک لیوای سوپای عێراقی نێردرایە بەرەی شەڕی ئیسرائیل. "شەڕکردن" وشەیەکی ناسکە، بۆ لیوا سەربازییەکەی عێراق پێویست نەبوو ڕیکۆردی خێرایی بشکێنێ تا بگاتە بەرەی جەنگ. دە ڕۆژی پێدەویست تا لیواکە بەشێوەیەکی گشتی بگاتە شوێنێکی نزیکی بازنەی شەڕەکە و تەنانەت لەو کاتەش کە گەیشت دەبوایە لە هێڵەکانی بەرەی پێشەوە بکشابایەوە دواوە. تاکە ڕووداویش کە لێیان قەومابێ و زیانی لێکەوتبێتەوە ئەو بەهەڵە تەقە لەیەککردنە بوو لەگەڵ لیوایەکی عەرەبستانی سعودی، کە ئەوانیش دە ڕۆژ بوو بەبێ هیچ تەقە و مەترسی و دژوارییەک لە ڕێگەدا بوون. جەنگاوەرە دڕدۆنگەکان لە دوا ڕۆژەکانی جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوین یەخەی یەکدییان گرت. بێئاگایی لە هەبوونی ئەوی دیکە، هەردوو یەکە سەربازیە عەرەبییەکە، هەر وەهایان زانی لە پڕ گەیشتوونەتە سەر هێزەکانی ئیسرائیلی و تەقەیان دامەزراند.

---

[6] لێرەدا سەیرە کە کیسنجەر بەهەڵەدا چووە، بەقسەی ئەو هەر بستێک لە چیاکان دوورکەوتیتەوە، ئەوا بە نیشتمانی کوردان دانانرێ! وەرگێڕ

[7] مەبەستی کیسنجەر شەڕی عەرەب ئیسرائیل، شەڕی ئۆکتۆبەرە (تشرینی یەکەمی ١٩٧٣) وەرگێڕ.

بیرۆکەی هەڵمەتی هێرشێکی گەریلاییانە بەدرەنگانێکی کاتی جەنگەکە هات، کە شەڕی نێوان میسرییەکان و ئیسرائیل لەبەرەکانی پێشەوەدا گەرم ببوو. لە ١٥ی تشرینی یەکەمدا و لە ڕۆژی نۆهەمی جەنگەکەدا، لەو ڕۆژەی کە ئیسرائیل لێبڕاوانە تەکانێکی میسرییەکانی بۆ سینا بەرپەچدایەوە، ئێمە پەیامێکی بە پەلەی بارزانیمان پێگەیشت، داوای ڕاوبۆچوونمانی کرد ئاخۆ بەگوێی ئەفسەرە پەیوەندکارەکانی ئیسرائیلی بکەن، بۆئەوەی هێرشبکەنە سەر پێدەشتە تەختەکانی عێراق. ئەوەش جۆرە پێشنیازێکی بە پەرۆشی ئەفسەرە پەیوەندکارە ئیسرائیلیەکان بوو تا بڕوایەک بۆ نیشتمانەکەیان بگەڕێننەوە. هەرگیز جۆرە داوایەکی وەهامان لە تەلئەبیبەوە پێنەگەیشت.

پەیامەکە ئاساییانە بە کەنالەکانی سی ئای ئەیدا هات، «ویلیەم کۆلبی William Colby» بەڕێوبەرە نوێیەکەی سی ئای ئەی هیچ کاتی لەدەستنەدا بەوەی دژی بەرفرەوانکردنی شەڕەکە بێ. کاتێکیش ڕاوێژمان بە شا کرد، کە ئەو زۆرینەی تفاق و ڕاوێژکارەکانی بۆ کوردەکان دابیندەکرد، ئەویش پشتگیری بۆچوونی «کۆلبی» کرد. ئەو بە پێداگیریەوە گوتی کورد چەکی ئۆپەراسیۆنێکی پەلاماردەرانەیان نییە، نەخاسمە لە پێدەشتەکاندا. پێشنیازی ئیسرائیلییەکان بە تەواوی "کارتی کوردی" دەخستە بەردەم مەترسی دۆڕاندن.

منیش قایلبووم. سەرباری ئەوەش وام مەزندەکرد کە مایەی ژیری نییە بەوەی کورد لەسەر تاکتیکێکی ئیسرائیلی نمایش بکەن و ئیدی ناوچە کوردییە گەمارۆدراوەکەیان بخەنە بەر ڕق و تووڕەیی دەوڵەتە عەرەبییەکان. بە پەسەندنامەی نیکسنەوە، پەیامێکم لە ١٦ی تشرینی یەکەمدا بەو شێوەیەی خوارەوە بۆ بارزانی نارد:

> **ئێمە لەگەڵدا نین – دووبارە، وەهای نابینین کە کردەی پەلاماردانێکی سەربازییانە وەک ئیسرائیلییەکان پێشنیازیان بۆ کردووی، بۆ تۆ باش بێ.**

هەر بڕیارێکی دیکە، تێکشکانی کوردەکان بەبێ هیچ یارمەتییەکی ئیسرائیل دەخاتە بەردەم مەترسییەوە. بارزانی لە هەمان ئەو ڕۆژەی کە ژەنەڕاڵ «ئاریێل شارۆن Ariel Sharon» بە هێزە زرێپۆشەکەی لە کەنالی سوێس پەڕیەوە، پەیامەکەی منی پێگەیشتبوو. شەش ڕۆژ دواتر جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوین ڕاوەستا.

کۆتاییەکەی ئۆتۆنۆمی کورد

هەروەک «ئەنوەر سادات» دوابەدوای جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوین لە جاران زۆر ڕاشەکاوانەتر بەرەو وەڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا هات، بە هەمان پێوانەش بایەخپێدانی یەکێتیی سۆڤیەت بەعێراق تادەهات

زێدەتردەبوو. بۆ یەکەم جار بوو مۆسکۆ تۆپخانەی قورس بداتە سەددام حوسێن، بەمە ستراتیژی عێراقییەکانی لە دژی کورد بە بارێکی ڕادیکاڵانە وەرچەرخاند. تا ساڵی ١٩٧٣ پەلامارداندەکانی سوپای عێراق بەهاوینان بۆ چیاکان دەستپێدەکرد و بە زستانانیش بۆ پێدەشتەکان دەکشانەوە. لە زستانی ١٩٧٣-٧٤دا بۆ یەکەمین جار بوو، سوپای عێراق لەو شوێنەی خۆی مایەوە، کە بەهاوین پەلاماریدا بوو، قایمیشی کردن. ئەوەش ئەوەی دەگەیاند، کە هاوینی دوای ئەوە ئۆپەراسیۆنەکە بەرەو قوڵایی زیاتری ناوچە کوردییەکان دەڕوا؛ ئەوە ڕوونبوو کە عێراق بەدوای ئەوەدا دەگەڕا سەنگەری کوردەکان بە سیاسەتی داهێزراندن بەسەریەکدا برووخێنێ. ئەو ستراتیژیەش زیاتر دەبووە مایەی نیگەرانی، چونکە تۆپە قورسە سۆڤیەتییەکان توانای ئەوەیان دایەبەر سوپای عێراق کە گەمارۆی خاڵە بەهێز و قایمەکانی کوردان بدا.

لە ١١ی ئازاری ١٩٧٤دا، ڕێک چوارساڵ دوای جاڕنامە بنەڕەتییەکەی ئۆتۆنۆمی، عێراقییەکان نەخشەیەکی نوێیان بۆ بەڕێوەبردنی هەرێمی کوردەکان ڕاگەیاند. لەو کاتەی بەسەرزارەکی بەردەوام باسی ئۆتۆنۆمی دەکرا، لەڕاستیدا پێشنیازی توندکردنی کۆنترۆڵی سیاسییانەی عێراقی دەکرا. لەوەتەی ڕەتکردنەوەکەی بارزانی براندبووەوە، پێشنیازەکەی بەغدا ماوەیەکی ئاگادارینامەی بۆ داندرابوو. هەرکە چالاکی سەربازییانە دەستیپێکردەوە، هەموو مشتومڕەکانی پێشوویش سەبارەت بە سیاسەتی کوردان لە واشنتن سەریانهەڵدایەوە:

- شا هۆشداری ئەوەی دا ئەگەر کوردەکان بشکێن ئەوا یەکێ لە تایە هاوسەنگەکانی ناوخۆی عێراق لەبەین دەچێ و ڕادیکاڵیزم و دەستڕۆیشتنی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا زیاددەبێ، ئەوەش هەڕەشەی سەر کەنداو و ئێران قەبەتردەکا.

- ئیسرائیلیش هەڵسەنگاندنی خۆی بۆ زیاتر کۆمەکردنی کوردەکان هەبوو؛ «گۆلدا مایر» بەتایبەتی ئەو پرسەی لەگەڵ مندا هێنایەپێش، ئەوەش لە چەند بۆنەیەکی ماوەی ئەو هاتن و چوونە زۆرانەم لەکاتی ڕێکەوتنی لەیەکجیاکردنەوەی هێزەکان لە بەرزاییەکانی جۆلان لە ئایاری ١٩٧٤دا بوو.

- بارزانیش بۆ شەڕ ساز و ئامادە بوو. ئەو وەهای لێکدەدایەوە، کە پچڕانی گفتوگۆکانی لەگەڵ بەغدادا دەرفەتێکە بۆ شلکردنەوەی کۆتوپێوەندەکانی هاوپەیمانەکانی بۆ ئەوەی دەسەڵاتی خۆی بە شێوەیەک بچەسپێنی، کە هەر بە ئۆتۆنۆمی وێنا بکرێ بەڵام لە جەوهەردا جیاوازییەکی وای لەگەڵ دەوڵەتێکی سەربەخۆدا نەبێ. بارزانی لە ١٦ی ئایاری ١٩٧٤دا، دوو ئەگەری بۆ پێشنیازە ستراتیژیەکەی خۆی خستە بەردەممان: ١٨٠ملیۆن دۆلار بۆ ئۆتۆنۆمییەکی تەواوپڕ؛ ٣٦٠ ملیۆن دۆلاریش بۆ دامەزراندنی ئەوەی ئەو ناوی لێنابوو پاشخانێکی "گونجاو" بۆ سەربەخۆیی.

بیرکردنەوەیەکی تاکڕەهەندیانە دنەی بارزانی دەدا، بەبێ ئەوەی هیچ کەمە خەباتێکی سەربەخۆخوازانەش گیرابێتەبەر. لەبەراییدا و هەمیشەش ڕەفتاری دژی هێزی دەسەڵاتدار گرتۆتەبەر، ململانێیەکەش بەهۆی باوەڕێکی زێدەڕۆییانە و جۆرێک لەفەرامۆشکردنی لێکدانەوە ئاساییەکەی هاوسەنگی هێزەکان هاندراوە. هەرچەندە زۆر جاران خواستی بەرز توانیویەتی جێگەی دەرامەدە ماددیەکان بگرێتەوە، بەڵام شتێکی سنووردار هەیە، کە هیچ دڵسۆزیەکیش جێگەی ناگرێتەوە. بۆچوونی بارزانی بۆ ئۆتۆنۆمی کورد هەرگیز لەلایەن شاوە (یان تورکیا بۆ ئەو مەبەستە) پشتگیری لێنەدەکرا. وەڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش لە دۆخێکی وەهادا نەبوو خۆی ببێتە پاڵپشتی ئەو داخوازییە. تەنانەت بڕی هەرە کەمی داخوازینامەی بارزانیش لەسەرجەم ئەو بودجەیەی ئۆپەراسیۆنی ژێربەژێر تێیدەپەڕاندبوو، کە وەڵاتە یەکگرتووەکان لەئەستۆی خۆی گرتبوو. بەڵام کۆنگرێس لە ١٩٧٤دا سیستماتیکیانە لە ئەوپەڕی تۆپکەی گۆبەندەکەی واتەرگێتدا دادەدای بوو لە دەست ئامادەکارییەکانی هیندۆچینیدا، بۆیە بە دڵنیاییەوە داخوازی فەندکردنی جەنگێکی پارتیزانیانەی بەربڵاو لە چیاکانی عێراقی نزیک یەکێتیی سۆڤیەت، ڕەت دەکردەوە. سەرکێشییش بوو شا بۆ ئەم شتە هانبدرێ، کە وەڵاتەکەی سنوورێکی دوورودرێژی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەتدا هەبوو، کە بۆ کارێکی وا دەستوەردان لە کاروباری سەرخاکی هاوپەیمانێکی نزیکی سۆڤیەت هانبدرێ.

داخوازینامەی بارزانی لێشاوی پەیوەندییەکانی «کۆلبی» وروژاند، کە دژی هەر زیادکردنێکی کۆمەکی ئەمریکییەکان بوو. دوودڵی کۆلبی هەروەک تاسەمەندیی بارزانی ناواقیعیانە بوو. هەموو چاودێرەکان ئەوەیان پەسەند بوو، کە لە چاوی ستراتیژی عێراقێکی نوێدا، ئەو بەرنامەی هەبوو[8] تەنانەت لەگەڵ باری بەرگرییشدا هاوسەنگ نەبوو. ئەوەی کە لە دەسەڵاتی مندا هەبوو وەک ڕاوێژکاری ئاسایشی نیشتیمانیی، گوشاری من بەو ئاراستەیە بوو، کۆمەکی کورد زیادبکرێ و داوام لە «دیک هێلمس Dick Hels» و «برێنت سکاوکرۆفBrent Scowroft» کرد، پێشنیازێکی وەها پێشکەش بکەن.

لە سەرەتای نیسانی ١٩٧٤دا هێلمز و سکاوکرۆفت دەرەنجامەکانی خۆیان پێشکەشکرد. ئەوەش نزیکەی دووقاتی ئەوەی هەبوو زیادکرا؛ بەشداریی ئەمریکای ژێربەژێر لە پێنج ملیۆنەوە بۆ هەشت ملیۆن بەرزکرایەوە. سەرچاوە ئاشکراکانیشمان یەک ملیۆن دۆلاریان بۆ سووککردنی باری پەنابەران تەرخانکرد. (شا)ش قایلبوو پشکی خۆی لە بەرنامەکەدا لە ٣٠ ملیۆن دۆلارەوە بۆ ٧٥ ملیۆن دۆلاری ساڵانە بەرزبکاتەوە؛ کۆمەکی بەریتانیا و ئیسرائیلیش لەسەر ئاستی باوی خۆیان مایەوە.

بۆ یارمەتیدانی داڕشتنی ستراتیژییەکی هاوبەش، خۆئەگەر ئامانجی هاوبەشیش نەبێ، من ڕێنماییم دایە هێلمز، بە هەردووکیان، بە شا و بە بارزانی ڕابگەیەنێ کە:

---

[8] مەبەست بەرنامەی کۆمەکە ژێربەژێرەکە بوو. وەرگێڕ.

"وەک ئێمە دەبینین، بەرژەوەندی وەڵاتە یەکگرتووەکان لەوەدایە (ئا) کورد توانای ئەوەیان پێبدرێ پارێزگاری لە بنکە مەعقولەکانی دانوستاندن بۆ داننان بە مافەکانیان لە لایەن حکوومەتی بەغداوە بکەن؛ (ب) دەستوپێ بەستنەوەی حکوومەتە هەنوکەییەکەی عێراق، بەڵام (ج) نەوەک دابەشکردنێکی هەمیشەیی عێراق چونکە لە ڕووی ئابوورییەوە ناوچەیەکی سەربەخۆی کورد ناژیێ و وەڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئێرانیش هیچ بەرژەوەندییەکیان لەداخستنی دەرگەکان بە ڕووی پەیوەندییەکی باش لەگەڵ عێراقێکدا نییە، کە لەبن سەرکردایەتییەکی نەرمڕەودابێ.

ڕێنمایی هاوشێوەش بۆ کۆلبی نێردرا.

وەها دانرا هەمووان بە مەبەستەکان قایلبن، کەچی هێشتا لە میانەی ساڵی١٩٧٤دا لێکدانەوەکانی گەمەکارە هەمەجۆرەکان لەیەک جودابوو. سی ئای ئەی ڕاسپێردرا، کە لایەنی ئەمریکایی جێبەجێبکا و بەرنامەیەکی نوێش پەیڕەوبکا؛ شا مەبەستی بەرگریەکی گیرخواردووبوو[9]؛ بازرانیش هەوڵی ئەوەی دەدا بەو سەرچاوانەی لەبەردەستیدا بوو، کە بە ئاستەم دەرەقەتی بەرگریکردنی سەنگەرەکانی پێدەهات، بەدوای سەرکەوتندا بگەڕێ.

کێشە لەگەڵ ستراتیژییەکەی کۆلبی ئەوەبوو، کە زیاتر بەرەو خۆدوورخستنەوە لە هەراسانییەکان بەهۆی کۆمسیۆنەکانی کۆنگریسەوە دەڕۆیشت لەوەی کە ڕەوشەکە لەسەر زەمیندا هەبوو؛ کێشەش لەگەڵ ستراتیژیەکەی بارزانی ئەوەبوو، دەستکەوتەکە تەنها بە جەنگێکی نیزامی نەوەک بە گەریلایی بەدەستدەهات، کێشەش لەگەڵ ستراتیژیی کۆشکی سپی و ئێرانییەکان ئەوەبوو، ئۆتۆنۆمی کوردەکان لە خواستی بنبەستێکی هەمیشەیی نزیک دەبووەوە و سەختانگە بنبەستەکانیش دژی ناحەزییەکی لێبڕاو و سەرسەخت، کە زەحمەت بوو بەو شێوازە دانپێدانەنراوەی ئۆپەراسیۆنەکانی ژێربەژێر پشتگیری بکرێ.

بە درێژایی ڕەوتەکە، ڕەفتاری کورد ئەوەی سەختکردبوو، کە پێداویستییە کردەییەکانیان هەڵبسەنگێندرێ. هەندێک جار بێهیوا بوون، جارەکانی دیکەش شادمان. هەر بۆ نموونە لە ٢٧ی تەموزی ١٩٧٤دا شا داوانامەیەکی بە پەلەی بارزانی گەیاند، کە هاوپێچبوو بە ئاگادارییەکی خۆی سەبارەت بە ئاکامە پڕ مەترسییەکانی - بۆ سەر ئێران و تەواوی کەنداو- بەوەی ئەگەر بێ بەرگریی کورد هەرەسبێنێ.

کەچی هەر چەند هەفتەیەکی کەم دوای ئەوە، لە سەرەتای ئەیلوولدا بارزانی پێشنیازی ئۆپەراسیۆنێکی هێرشبەرانەی بۆسەر کێڵگە نەوتییەکانی کەرکووک کرد. ئێمە لە ١٨ی ئەیلولدا ئەو پێشنیازەمان ڕەتکردەوە، چونکە نەماندەویست سەختانگە مەترسیدارەکەی نەوت قوڵتربکەینەوە بە دنەدانی زنجیرەیەک

---

[9] مەبەست ئەو جۆرە بەرگرییە کە هیچ دەرەتانی دیکەی بۆ بردنەوە و تێکشکان نەبێ و نەگاتە ڕادەی ئەوەی دۆخەکەی لە بەرگریکردنەوە بۆ پەلاماردان بگۆڕێ. وەرگێڕ.

توندوتیژی دژی دامودەزگە نەوتییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین. بەڵام تەکانە ناوبەناوەکانی بارزانی بۆ هێرشکردن بەڵگەوبەندی دژبەرەکانی بۆ داواکردنی کۆمەکی زیاتر بەهێزترکرد، بەوەی بۆیان هەبوو بڵێن کەوا کورد دەبێ سەرچاوەی پێشچاویان بۆ بەرگریکردن لە سەنگەرەکانیان لەبەردەستدا بێ؛ ئەگەر ئەوان داوای چەکی زێدەبارتر بکەن بەڵکو بتوانن هێرشێکی سەرەکی ئەنجامبدەن.

بەشێوەیەکی پوخت و ڕووت، هاوینی ١٩٧٤ کاتێکی نموونەیی بوو بۆ پێداچوونەوەی ڕەوشەکە. هەرچەندە لەوێدا دوو ئاستەنگیش هەبوون. تەنها بێگانەکان لە دۆخێکی وادابوون بەبێ کۆتوبەندی کات کاردانەوەیان لەبەرانبەر ڕووداوەکاندا هەبێ. هاوینی ١٩٧٤ بە تەنگژە زگپڕبوو، زۆریان سەرنجی ئێمەیان بەلای خۆیاندا برد: لە ئایاردا گەشتە مەکووکییەکان بۆ سووریا[10] لە حوزەیران گەشتی سەرۆکایەتی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوین و یەکێتیی سۆڤیەت؛ لە تەممووزدا سەختانگی قوبرس؛ لە ئابیشدا هەڵوەشاندنەوەی سەرۆکایەتی نیکسن؛ پاشانیش قۆناخی گواستنەوە، قوبرس، ئاساییبونەوەی پەیوەندییەکان، ڕووخانی پڕۆژە قانوونی بازرگانی، پەرەسەندنی چەقبەستنی دیپلۆماسی لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا و لە کۆتاییشدا بە تۆپکە گەیشتنی تراژیدیای هیندۆچینی. ئیدی کاتێکی زۆر لەبەردەستدا نەبوو بۆ پێداچوونەوەیەکی سیستماتیکییانە بە مژاری ناوچە دوورەدەستە کوردییەکان.

خۆ ئەگەر تەنانەت سیاسەتداڕێژەران ڕووبەڕووی هیچ داڕسانێکیش نەبووبانەوە، ئەوا گومانم هەبوو لەوەی گەر هاتبا و شتێکی دیکەی باشتریان لەبەردەوامبوون لەسەر بەرنامەکە، بدۆزیبایەوە. ئەگەر هاتبا و ئێمە لە ١٩٧٢دا هەرگیز دەستمان بە بەرنامە ژێربەژێرەکە نەکردبا، ئەوا هەر بە خێرایی کورد تێکدەشکا. خۆتێهەڵقورتاندنی دوو دەیەمان ئەو دەرفەتەی دابوینێ، کە ئاشنابین بە شێوازی سەددام حوسێن، کە هیچ گومان لەوەدا نەبوو کورد چارەنووسێکی ئاسانیان نەدەبوو ئەگەر خۆیان بەدەستەوە دابا. لە هاوینی ١٩٧٤دا ئەو هەڵبژاردنەی ئێمە هیچ پێشکەوتنێکی بەخۆوە نەبینی. خۆ ئەگەر ڕاوێژەکەی سی ئای ئەیمان پەژراندبا و هیچ سەرچاوەیەکی زیادەمان پێنەدابان، بە دڵنیاییەوە کوردەکان دەڕووخان. ئێمە ئەو بژاردەیەمان لەبەردەستدا نەبوو بە ئاشکرا پشتگیری لە جەنگێک بکەین کە لە ڕووی لۆجستییەوە سەخت، دوورەدەست و مایەی لێتێگەیشتنیش نەبوو بۆ جەماوەری ئەمریکا. بۆ سەرکەوتن بارزانی بە دوای دەستوەردانێکی ڕاشەکاوانەی ئێرانییەکانی بە پشتیوانی ئەمریکاوە دەکرد. بەڵام کردنەوەی دەرگەی بەرەیەکی دیکەی لەگەڵ ڤێتنامێکی شلۆق، ڕۆژهەڵاتی ناوینێکی ناجێگیر و هێوربوونەوەیەکی بەردەم هەڕەشە، ئەوا بێیاکانە قومارکردنبوو بە چارەنووسی هاوپەیمانێکی دیکە و بەدڵنیاییشەوە لەلایەن کۆنگرێسەوە ڕەتدەکرایەوە.

[10] مەبەست هەوڵی ناوبژی کردنی ئاگربەست و لەیەکجیاکردنەوەی هێزەکان بەهۆی شەڕی عەرەب– ئیسرائیل. وەرگێڕ.

کاتێکیش لە ٢٦ی ئابی ١٩٧٤دا پوختەیەکم بۆ سەرۆکی نوێ سەبارەت بە ئۆپەراسیۆنی کوردەکان باسکرد، پێمڕاگەیاند کە شا ئەوەی بەهەندهەڵگرتووە هێزی نیزامی بنێرێ (ئەو هەمیشە یارمەتیدەری لەوێ هەبوون، جلی کوردانیان لەبەرکردبوو). بەڵام من لەو بارەیەوە هۆشداریم دا، کە ئەم کردەوەیە کۆتاییەکی زۆر کراوە و زۆر مەترسیدار دەبێ. مەگەر من بە پێچەوانەوە لەلایەن فۆرد ڕێنمایی نەکرابام، مەیلی من ئەوە بوو، بابەتەکە بەلاوەبنرێ. سەرۆکیش بەدوایدا نەچوو.

لە کەوتنە نێوان ئەو تەوژمە یەکتربڕانەدا، من گەیشتمە دوو جێگرەوەی کاتی گونجاو. ئێمە بە ئاشکرا و بەردەوام فەندێکیمان بۆ سوککردنی باری پەنابەرە کوردەکان تەرخانکرد. لە ٢٦ی ئابیشدا، سەرەک فۆردیش ئەو خشتەیەی کە سیمچا دینتز Simcha Dinitzی باڵوێزی ئیسرائیل لە واشنتن و من لەماوەی چەندان هەفتە پەرەپێدابوو، پەسەندکرد. نەخشەکەش گواستنەوەی ئەو چەک و تفاقە جەنگیەی سۆڤێتی بوو کە ئیسرائیل لە جەنگی ١٩٧٣دا کەوتبووە بندەستی، بۆ کوردەکان بنێردرێ. ئێمەش لەجیاتی چەکە سۆڤێتیەکە ئیسرائیلمان بە چەکی ئەمریکایی قەرەبوودەکردەوە. (ئەوەش بووە ملۆزمە بیرۆکراسییەکی زۆر لەنێوان ئاژانسەکاندا و چەندان مانگی پێدەچوو.) لە کۆتاییشدا، بڕی 28 ملیۆن دۆلار کەرەسەی جەنگی گوازرایەوە تا چەکی سۆڤێتی لە ئیسرائیل تەواوبوو، کە بۆ جەنگی ناوچە کوردییەکان دەستیدەدا.

لە پایزی ١٩٧٤دا هێرشی عێراقییەکان بۆ سەر کوردەکان گەیشتە لوتکە، ئێمە تا دەهات زیاتر داوای بە پەلەی کوردەکانمان بۆ کۆمەکی زیاتر پێدەگەیشت، زۆرجارانیش لە لایەن شاوە پشتڕاستدەکرایەوە. هەموو ئەو داوایانەش لە لایەن سی ئای ئەیەوە بەرپەرچ دەدرانەوە. هەر بۆ نمونە لە ٢٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤دا، «کۆلبی» ڕاپۆرتێکی دا کەوا ڕێگە کاریگەرەکەی کۆمەک ناردن بۆ بارزانی و بارەگای سەرەکی خۆی کەوتۆتە بەرهەڕەشە. لەگەڵ ئەوەشدا ڕاسپاردەکەی "دژی زیادکردنی ئاستی کۆمەکەکان بوو" چونکە نهێنی کردەوەکەی دەخستە مەترسیەوە، وەک ئەوەی نهێنیبوونەکە زۆر لە دۆخە دژوارەکەی کورد گرنگتربێ: "پشتگیرییەکەی ئێمە بۆ بارزانی لە ساڵە داراییەکانی ١٩٧٣، ١٩٧٤ و ١٩٧٥دا سەرجەمەکەی نزیکەی ٢٠ ملیۆن دۆلار و ١،٢٥٠ تەن کەرەسەی جەنگیشی لەخۆگرتبوو... ئێرانییەکانیش لە توانایاندا هەبوو هەموو کۆمەکێکی پێویست بگەیەننە دەستی کورد، ڕاسپاردەی ئاژانسەکە[11] ئەوە بوو، کۆمەکی زیاتری کوردەکان بۆ ئێرانییەکان بەجێبهێڵدرێ." بەڵام ئەگەر شا لەودیو ٧٥ ملیۆن دۆلار کۆمەکی کورد بکا، کە کردبووشی، ئەوا گیرۆدەی هەمان کێشەی ئیسرائیل دەبێ. مەگەر ئێمە چەکی جێگرەوەی بدەینێ، دەنا هێزە چەکدارەکانی خۆی لاواز دەکا. بەڵام ئەگەر ئێمە ئەو کارە بکەین، ئەوا خۆمان لە شەڕێکی بێهودە لەگەڵ کۆنگرێسدا دەبینینەوە.

---

[11] مەبەست ئاژانسی سی ئەی ئەی ـە. وەرگێر.

هەرەسهێنانی بەرگریی کورد

ئەوەبوو لەو خاڵەدا، کە ڕەوشەکە لەگەڵ عێراق بەرەوپێشەوە دەچوو بەڵام بە هێواشی، بەوەی کە شا بەبێ هیچ ئاگادارکردنەوەیەک دەستی لە پرسەکە شوشت. ئەو گەواهیدەری سەر ئەوە بوو، کە دوو ساڵ بەسەریەکەوە دەسەڵاتی جێبەجێکار لە وەڵاتە یەکگرتووەکان خۆیان لە پرسەکە دەکێشایەوە. ئەو هەرگیز لاری لە بڕیارە هەمەجۆرەکانی ئێمە سەبارەت بە کۆمەکی کورد نەبوو، لەوانەیە لەبەرئەوەبوو بێ، لەوە ترسابێ ئەگەر هەر گومانێکی دەربارەی خۆگریی ئێمە دەربڕیبایە، ئەوا پەیوەندییەکانی کە لەسەر بنەمای پاراستنی ئاسایشی وەڵاتەکەی بوو، تێکدابا. بەڵام بە دەقاودەقی لەو ساتەوەختەدا و فەندبڕین لە هیندۆچیندا بە ئەستەم شای هاندەدا، سەرەڕۆییەک بە وەڵاتەکەی بکا، بۆ کردنەوەی بەرەی جەنگ لەگەڵ عێراقدا، ئەوەش تاکە ئەگەری بوو مابووەوە یان سنووره بەردرێژەکەی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەتدا بەبێ مسۆگەریەکی پتەو لە لایەن وەڵاتە یەکگرتووەکان لەبەرچاونەگرێ، کە ئێمە لەو دۆخەدا نەبووین ئەوەی پێببەخشین.

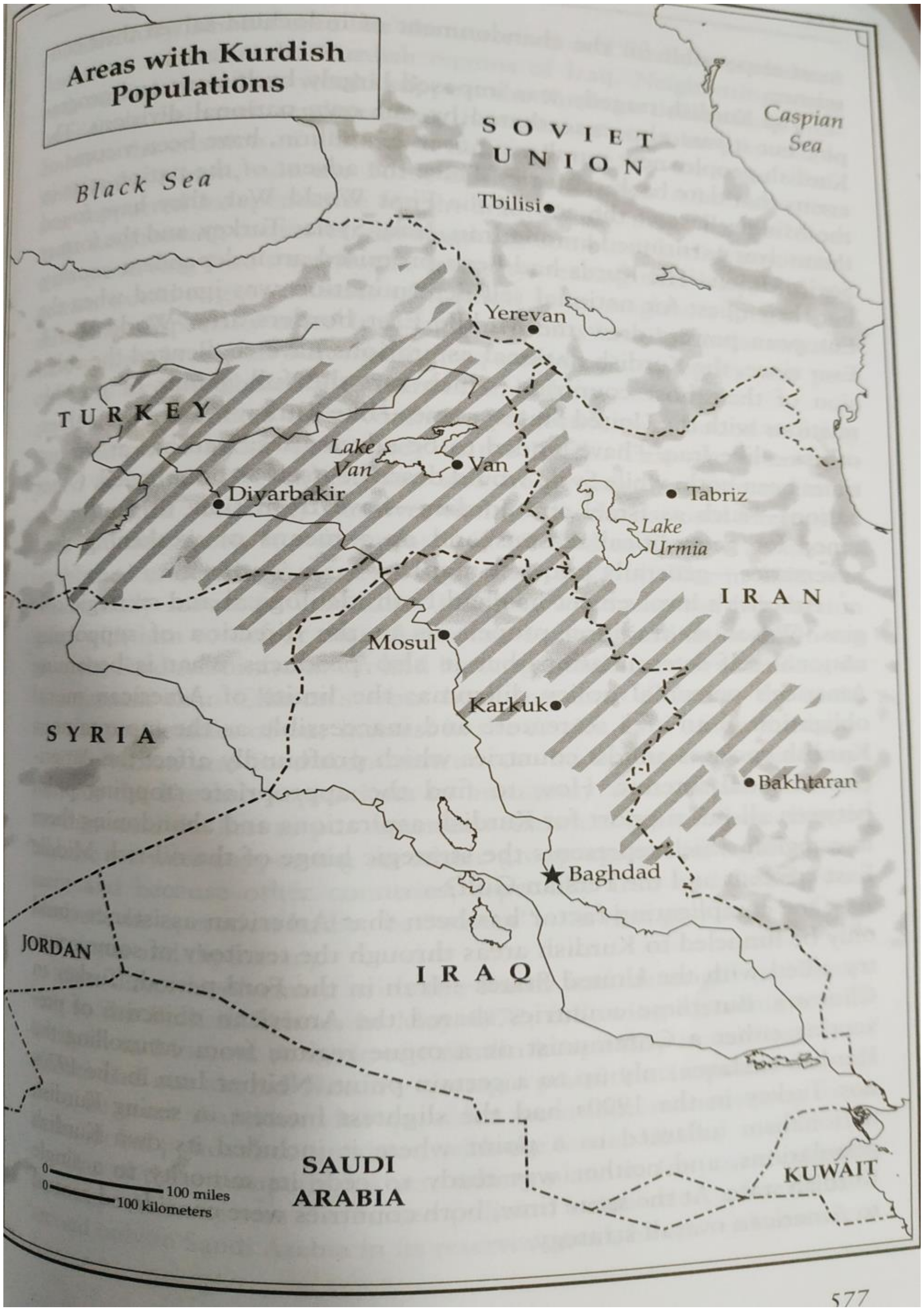

لەبەرئەوە شا بڕیاری دا جلی خۆکشانەوە لەبن پاڵتۆی دەوڵەتمەداریدا لەبەربکا. لەو کۆبوونەوەی لەگەڵ مندا کە لە ١٨ی شوباتی ١٩٧٥ لە زیوریخ کردی، ئەوەش لە کۆتایی "گەڕان و پشکنینەکان" بە ڕۆژهەڵاتی ناویندا بوو، بەبێ هیچ ئاگادارکردنەوەیەکی پێشکات پێیڕاگەیاندم، کەوا بەدوای دانووستاندن لەگەڵ سەدام حوسێندا گەڕاوە. منیش ڕاپۆرتێکم بۆ فۆرد نارد:

"لەوەڵامی پێشنیازێکی گفتوگۆی عێراقییەکاندا، ئەو بەتەمایە لەگەڵ پیاوە بەهێزەکەیدا، لەگەڵ سەددام حوسێندا کۆببێتەوە. شا گوتی؛ ئۆتۆنۆمییەکی دەوڵەتی کوردی پێ قبووڵناکرێ، کە بکەوێتە بن ڕکێفی حکوومەتێکی ناوەندی کۆمۆنیستی عێراقی. ئەو گومانی ئەوەی هەیە عێراقییەکان چەند ڕووداوێکی سەر سنووری عێراق – ئێران بهورووژێنن، ڕەنگبێ سەربکێشی بۆ بەنێودەوڵەتیکردنی پرسی کورد و بگەیەنرێتە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتوەکان، کە ئەو کات و بە مەزندەی ئەو هیچی دەرهەق ناکرێ. بە کورتی، پێدەچێ مرخی لەوە خۆشکردبێ لەگەڵ عێراقییەکان لەیەکتێگەیشتنێک سەبارەت بە کوردەکان هەبێ، بەڵام مایەی لێتێگەیشتنە، کە گومانێکی زۆریش لە پێش ئەو ئەگەرەدا هەیە. لەو نێوەشدا بە تەمایە لە کۆمەککردنی کوردەکان بەردەوام بێ."

من هۆشدارییە دووبارەبووەکەی خۆیم بەبیر شا هێنایەوە، بەوەی هەرەسهێنانی کورد تەواوی ناوچەکە دەشێوێنێ. من لە هەر دڵنیاکردنەوەیەکی سەددامم سەبارەت بە بەڕێوەبردنی ناوچە کوردییەکە وریاکردەوە، چونکە مایەپووچ دەردەچێ. لەوەتەی سۆڤیەتییەکان خۆکشانەوەی ئێرانییەکان بە نیشانەیەکی لاوازتربوونی ڕۆژئاوا دەبینن، ئەوا سەرچڵییەکانیان لەو بەرەیە دەشێ زیادبکا.

ڕەخنەکانم سەلمێنەری ئاکادیمیانە بوون. لەوەتەی نەتوانرا چیدیکە لە ڕێی بەرنامەیەکی ژێربەژێرەوە پشتگیریی کورد بکرێ، بەردەوامبوونی ململانێیەکە ئەوەی دەخواست ئێرانییەکان بە پشتیوانی ئەمریکا ڕاشەکاوانە پشتگیری کورد بکەن. مەزندەی پرۆژەیەکی وەهاش دوو هێزی (فیرقە) سەربازی ئێرانی و بودجەی ٣٠٠ ملیۆن دۆلاریش بودجەی ساڵانەی دەویست. ئێرانیەکانیش هەرئەوەندەیان پێویست بوو چاوێک بە میدیاکانمان لەسەر هیندۆچین بخشێنن تا بۆیان دەربکەوێ، بەهیچ شێوەیەک پشتگیرییەکی خۆجێیی بۆ ئەو سیاسەتە لەگۆڕێدا نەبوو.

لە ٢٢ی شوبات، کەمێک دوای دیدارەکەم لەگەڵ شادا، بە «دینتز»م ڕاگەیاند:

ئەو دەترسێ کە کاری کورد تەواو بووبێ. لەوانەیە ئەگەر لە کۆبوونەوەی ئۆپیک OPECدا بەیەک بگەن، دانووستان لەگەڵ عێراقییەکاندا بکا، لە ئاڵوگۆڕی ئەوەی ڤیتۆیەکەی لەسەر هەڵبگرن ئەویش دەست لە بارزانی هەڵبگرێ. منیش لەو بارەیەوە بە توندی ئاگادارم کردەوە."

من لە ٩ی ئازاردا دوای ڕاگەیاندنی ڕێکەوتننامەی نێوان شا و سەددام حسێندا، بۆ «ڕابین»م (مەبەست ئیسحاق ڕابینی سەروەزیری ئەوسای ئیسرائیل بوو. وەرگێڕ) ڕوونکردەوە:

"لە زیوریخ ئەو بەشێوەیەکی گریماناوی لەو بارەیەوە پێیگوتم. ئەو گوتی، "ئەگەر لە جەزائیر {لە کۆبوونەوەی ئۆپیکدا} سەددام ببینم....." ئەو بیرۆکەیەکی لە کەللەدایە، کە دەبێتە مایەی ڕێککەوتن.

منیش بە توندی پێمگوت، کە بیرۆکەیەکی بەدە- بەتایبەتیش ئەو بیرۆکەیەی کە بڕوای بە دڵنیاکرنەوەکانی [عێراقییەکان] کردبوو، کەوا هیچ کۆمۆنستێک لە [ناوچە ئۆتۆنۆمییەکەی کوردان] دانانرێ."

شا ئەوەی باسنەکرد، کەوا بە شتێک خەریکە یان کەوا ئەو قایلە کە ناوچە کوردییەکە بکەوێتە بن ڕکێفی ڕەهای عێراقییەکانەوە. وەک دەرەنجامێکیش، هێشتا هەر هانی بارزانیم دەدا. لە ٢٠ی شوباتدا وەڵامی نامەیەکی ئەوم دایەوە، کە پێشنیازی دیدارێکی خۆی لەگەڵ مندا کردبوو:

"من زۆرخۆشحاڵ بووم بە پەیامەکەی ٢٢ی شوباتت. من دەمەوێ تۆ ئەوە بزانی، کەوا ئێمە سەرسامین بە خۆت و گەلەکەت و کۆششی مەردانەتان. ئەو ئاستەنگانەی ڕووبەرووت بوونەتەوە زۆر قەبەن. پێزانینێکی زۆرم بۆ خوێندنەوەی خەملاندنە سەربازیی و بارودۆخە سیاسییانەکەت هەیە. لەوە دڵنیابە، پەیامەکەت بەوپەڕی ئاستبەرزی سەرنجدانەوە لە لایەن حکوومەتی وەڵاتە یەکگرتووەکان تەماشادەکرێ، چونکە ئێمە بەبایەخەوە پێیەوە پەیوەستین.

ئەگەر بتەوێ نوێنەرێکی متمانەدارتان بۆ واشنتن بنێرن، بۆ ئەوەی زانیاری زیاتر لەبارەی ڕەوشەکە بدەنە حکوومەتی وەڵاتە یەکگرتووەکان، ئێمە شەرەفمەند دەبین و پێخۆشحاڵدەبین پێشوازی لێبکەین."

تەنها دوو هەفتە دوای ئەوە، لە ٦ی ئازاردا، خەریکی گەشتە مەکوکیەکەی خۆم بووم بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوین کە بە بنبەست گەیشتبوو، ئەوسا شا ئێمەی بە ڕاگەیاندنێک سەرسامکرد، بەوەی لەگەڵ سەددام حوسێندا گەیشتۆتە ڕێککەوتننامەیەک کە کاریگەرییەکەشی ئەوە بوو دەستبەرداری کورد بوو. شا سنوورەکانی خۆی داخست و هەموو پشتگیریەکیشی لەسەر کورد وەستاند، لە بەرانبەریشدا عێراقییەکان سازشیان لەسەر ڕووباری شەتولعەرەب، ئەو ڕێڕەوە ئاوییەی کە سنووری ئێران - ئێراق لەیەک جیادەکاتەوە، کرد.

لەسەر ئاستی مرۆییدا ڕەفتارەکەی شا دڵڕەقانە و مایەی بەرگریلێکردن نەبوو. بەڵام بەگوێرەی مەزندەی خوێنساردیەوە بۆ ئاسایشی ئێران، بڕیارەکەی شا بەقەد ئازاربەخشییەکەی، مایەی لێتێگەیشتن بوو. ئاخر تەنیا خۆتێهەڵقورتاندنێکی ڕاشکاوانە ئێرانییەکان دەیتوانی کورد ڕزگاربکا، بە دڵنیاییشەوە نرخەکەشی وەک بارزانی لە ١٩٧٤دا داوایکردبوو لە بڕی ٣٦٠ ملیۆن دۆلاری تێیدەپەڕاند. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کە تالاّوی دەستبەرداربوونی هیندۆچینی قوتدەدا، نەیدەتوانی بەرەیەکی دیکەی لەسەر خۆی بکاتەوە و هەڵوێستی کۆنگرێس و تەنانەت پشتگیری سیاسیانەشی بۆی جێی گومان بوو.

منیش گوێم نەدایە کردەکەی شا و تەنانەت کەمترین باکم بە شێوازە گومڕاییەکەی بوو. لە ١٠ی ئازاردا بروسکەیەکی ساردوسڕم نارد، کەمتر لەسەر پەسەندکردنی کردەوەکەی وەستام و ناڕاستەوخۆ (لە

بنەوە، بە شاراوەیی) گومانەکانی خۆم سەبارەت بەو بەرژەوەندییەی کە شا پێدەچوو بۆخۆی لەسەر ئەو کارەی هەڵهێنجابێ، دەربڕی:

سەبارەت بە پرسی کورد، شتێکی کەم هەیە بۆئەوەی بیکەمە سەربار چونکە پێشتر بەخۆم لەمیانەی چاوپێکەوتنەکانماندا پێمگوتی. ئەوەش شتێکی ئاشکرایە و بۆ خاوەنشکۆیە بڕیار لەسەر بەرژەوەندی دەوڵەتەکەی خۆی بدا. وەک هەمیشە سیاسەتەکەمان لە پشتگیریکردنی ئێران وەک دۆستێکی نزیک و پشتپێبەستووی وەڵاتە یەکگرتووەکان دەمێنێتەوە. هەڵبەتە بە پەرۆشیەکی زۆرەوە بەدوای بەرەوپێشوەچوونی پەیوەندییەکانی عێراقی - ئێرانییەکان و بەگشتی سیاسەتی عێراقییەکان لە ناوچەکەی تۆدا و بەتایبەتیش یەکێتیی سۆڤیەتیدا دەچم."

کاتێکیش هەموو شتێک تەواو بوو، پاڵەوانەکانی ڕووبەڕووبوونەوەی ڕابردوو، بە توندی پەلاماری ئیدارەی فۆرد - منیش بەتایبەتی- یاندا بەوەی "دەستبەرداری" کورد بووین. بەڵام خۆ شا بڕیارەکەی دابوو، ئێمەش نە بەڵگەوبەندێکی شایستە و نە ستراتیژییێکیشمان هەبوو تا لە بڕیارەکەی پاشگەزبکەینەوە. چارەسەرییەک کە لەلایەن هەندێ لە ڕەخنەگرەکانمان پێشنیازکرابوو- دەبوایە هەڕەشەی یارمەتیبڕینمان لە شا بکردابایە- ئەوەش واتای نەدەگەیاند. ئایا چۆن دەکرا داوا لە هاوپەیمانی سەرەکییمان بکردبایە، کە ئۆپەراسیۆنی سەربازییانەی خۆی دەستپێکردبایە- ئەوەش تاکە بژارە بوو- لەکاتێکدا کۆنگرێس حاشای لە هاوپەیمانەکان دەکرد، کە چەقۆیان لەسەر مل بوو!

بەڵگەکانی کاتی ڕووخانی شاش، ڕاستودروستی بڕیاری ئێمەیان سەلماند، لەبەر خاتری هاوسەنگی جیهان و ناوچەکە ئێرانێکی دۆست هی ئەوە نەبوو دەستی لێهەڵبگیرێ. شتێکی پووچ و نامەعقولانە دەبوو کە هاوپەیمانێکی سەرەکیی دیکە بە دەستدرێژییەکی سیاسییانە و بۆ سەر شا یان بڕینی یارمەتیەکان لەسەر ئێران لەخۆبکەی. پابەندبوونمان بە بەرگری لە ئێران هی ئەوە نەبوون لێیبکشێینەوە کە ئێمە لێیپەستبووین، بەڵکو دەربڕی خودی بەرژەوەندی جیۆسیاسییمان بوو. ئیدی دەبوایە من بەرگەی گەواهیدانی بەکۆیلەکردنی گەلێکی دۆست بگرم، لەوەش ئاگاداربووم کە هەرچەندە ڕەفتارەکەی شا وەک بیانوو بەکاردەهات، بەڵام سەختانگە ئیفلیجیەکی نێوخۆمان پشکی لەو کێشەیەدا هەبوو.

کاتێ بەرگری کورد تێکشکا، ئیدی شێوازی مانۆڕی واشنتن دەستپێکرد، کە چۆن خەتابارییەکە دابەشبکرێ. «کۆلبی»ش یەکەمین کەس بوو کە گوێی لێبگیرێ. لە ١٣ی ئازاردا ئەو دەرفەتی داخوازینامەی بەپەلەپروزێی بارزانی بۆ کۆمەکی ڕاستەوخۆی ئەمریکا قۆستەوە، تا پێشنیازی خۆجیاکردنەوەی سی ئای ئەی لە تەواوی پڕۆژەکە بکا. «کۆلبی» نووسی، لەبەرئەوەی سیاسەتی ئەمریکا لە کەناڵی ئێرانەوە یارمەتییەکانی دەگەیاند، بۆیە کۆمەکی ڕاستەوخۆی ئەمریکا بۆ کورد، کە ئێستا

بەرگریکردنەکەیان لەبەریەکترازاوە، کەمتر لە جاران مایەی ئەوەی لەسەری هەڵبدرێتێ. ئەو گومانی هەبوو شا – کە یارمەتیەکانی خۆی لەسەر بارزانی بڕی – بیەوێ وەک کەناڵێکی باربوو گەیاندنی ئەمریکا بۆ کوردەکان بەردەوام بێ. بۆئەوەی کات بەدەستبێنێ، «کۆلبی» لەسەر ئەوە سووربوو کە داخوازینامەی کورد پێویستی بە لێکۆڵینەوە هەیە، ئەوەش دوای گەڕانەوەی من لە گەشتە مەکوکیەکانی ڕۆژهەڵاتی ناویندا، تا ئەوکاتیش ئەو لەسەرچاوە هەواڵگریەکانی خۆی باش دەزانی کە ئەوکات درەنگ دەبوو، کار لە کار دەترازا. ئیدی لەو نێوەدا «کۆلبی» ڕاسپاردەی وابوو، لەوەتەی کورد وا هەستبزوێن و هەڵەشەن، ئەوا باربووەکەی سی ئای ئەی – ئەو فریاگوزارییە لەچاو ئەو تراژیدیایەی بەسەر کورد هاتبوو مایەی بەزەیی بوو، ئەوا بڕەی کۆمەکەکەیان بۆ مانگی ئازاریش پێبدرێ – ئەو باروبووە فریاگوزارییە سەرەتاییەی لەچاو تراژیدیای کورددا مایەی بەزەیی بوو.

وەک کە ڕوویدا، نوێنەرانی «کۆلبی» لەسەر گۆڕەپانەکەدا نەیانتوانی هەڵوێستی بێ باکانە بنوێنن. ئا ئەم خاڵەش، ئەوان بەبێ هیچ هەڵاوێردنێک، دژی هەر کۆمەکێکی زێدەباربوون بۆ کورد– هەر هیچ نەبێ بەلای کەمییەوە ئەوە ڕەفتاری «کۆلبی» بوو لەگەڵ کۆشکی سپیدا.

بەڵام سەددام حوسێن هێرشێکی سەرتاپایی کرد، نوێنەرە خۆجێیەکانی سی ئای ئەی لەپڕێکەوە قەبارەی تراژیدیای دەوربەریان بۆ دەرکەوت. لەوکاتەی من لە گەشتە مەکووکیەکانی ڕۆژهەڵاتی ناویندا بووم، ئەوان تکانامەی نائومێدیيانەی سەرکردە کوردەکانیان گەیاند و بەدوایدا چەندان تێبینی سەرزەنشتیانەیان هەبوو کاتێک داواکانیان بێوەڵام مانەوە. هەروەک هیندۆچین، لەخۆدوورخستنەوەی بەرپرسیارێتییەکە، شانەکە لەسەری من شکێنرا[12]، نووسینگەکەی منیش ئەو شوێنە بوو کە کاتی خەتابارییەکەی لێفڕێبدرێ. بۆ ساڵێک، ئەو کۆمەکە زیادەیەی کە بۆ کوردەکان ڕۆیشت، لە ئەنجامی زاڵبوونی گوشارەکانی من بوو بەسەر نەیاربوونی سی ئای ئەی دا. هۆی ئەوەش کە ئیدی من وەڵامی یارمەتیدەرانەم بۆ ئەو داوا بێهودەییانەی کورد نەبوو، ئەوەبوو کە هیچ شتێک نەمابووەوە کە من بیڵێم، نووسەرەکانیش ئەوەیان باش دەزانی، بە داخستنی سنووری ئێران بەسەرماندا، هیچ کۆمەکێکی بە پەلە نەدەکرا بگەیەنرێتە ئەوێ.

سەختانگی کوردەکان خەمگینییانە کۆتاییهات، هەروەک دوای بیست ساڵ[13] لەبەر هۆی کەمتر نارەوا دووبارەبووەوە: جیۆگرافیایەکی قەدەخە، دوودڵی مرازە هاندەرەکانی وڵاتە دراوسێکان و خواستی لەگەڵ یەک نەگونجاو لەنێو خودی کۆمەڵگەی کوردیدا. ئەوانەی لە دواییدا ڕێکوڕەوان دەربارەی "تەوس" و

---

[12] لێرەدا کیسنجەر ئیدیۆمێکی ئینگلیزی بەکارهێناوە، کە لە یاری کارتی گەمەکردندا (کۆنکاندا) هەیە، منیش ئەم ئیدیۆمە کوردییەم پێ هاوشان بوو.

[13] نووسەر کتێبەکەی لە ١٩٩٩دا چاپکردووە. وەرگێڕ.

"ناپاکیی" قسەیاندەکرد، بەبێدەنگی مانەوە یاخود لەوەش خراپتر سەبارەت بە تراژیدیای بەرفراوانتریش کە لە هیندۆچینندا ڕوویدا، هەرگیز جێگرەوەیەکیان نەهێنایە پێشەوە کە لەڕاستیدا لەسەری بڕۆین.

وەک پرسێکی لێکۆڵینەوە، تراژیدیای کورد کەرەسەیەکە بۆ دەرەنجامی هەمەجۆر: پێویستی ئامانجڕوونی هەر لە سەرەتاوە؛ پێوستی ناوبەناو پێداچوونەوە بە ئۆپەراسیۆنەکان و گرنگیشە کە یەکانگیریی لەنێوان هاوپەیمانەکاندا هەبێ. لەڕاستیدا هەموو ئەو شتە زۆر گرنگانە لە کاتێکەوە بۆ کاتێکی دی بەدیدەکران، بەڵام بە پێی پێویست وەک داخواز نەبوون. پەیڕەوکردنیشیان لەسەر ڕەوشەکە دەستگیرنەبوو.

لەبەر هۆکاری جۆربەجۆر، ئێمە نەمانتوانی سەرچاوەی بردنەوە دابینکەین و تا ئێستاشی لەگەڵدابێ نامانەوێ ڕووبەڕووی دەرەنجامەکانی دەستبەرداربوونەکە ببینەوە. لەبەرئەوە ئێمە بۆ تێگیرانێکی سەربازییانە و داهێزرانێکی بەرەبەرەی نەیارەکەمان تێدەکۆشاین. ئەوەی ئێمە نەمانزانی، ئەوەبوو کاتێ بەرنامەی کورد جاڕدرا، ئەو پلە پشێویەی نێوەخۆمان مانەوەی هێزمانی لەبەینبرد. تەنانەت لە گۆشەنیگای ئەو دوو دەیەشدا، حەزمدەکرد بژارەکانی ئەو ئاراستەیەی گرتبومانەبەر تەنانەت کەمتریش بووبان. گەر هاتبا و لە ١٩٧٢دا ئۆپەراسیۆنی کوردەکانمان لەخۆنەگرتبا و لێگەڕاباین عێراقییەکان ئازادانە هەوڵەکانیان لە کەنداودا چڕکردبایەوە، ئەوا دەرەنجامی ئاراستەی دیپلۆماتی لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا جیاوازدەبوو، بەتایبەتیش لەمیانە و لە دوای جەنگی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣ی ڕۆژهەڵاتی ناوین. بۆ گەلی کورد، قوربانییە هەمیشەییەکەی مێژوو، بێگومان ئەمە دڵنەواییکردن نییە.

سەرچاوە:

Henry Kissinger,

Years of Renewal, the concluding volume of his memoirs,

First Published in 1999 by Simon and Schuster, USA

First published in Great Britain in 1999 by Weidenfeld and Nicolson

بابەتەکە لە کۆتایی بەشی پێنجەم و لەژێر ژمارەبەندی ١٩م لە لاپەڕە ٥٧٦ تا ٥٩٦ دایە.

سەرچاوەی کوردی:

ئەرێ کورد بوونە بەردەباز؟! ، نووسینی بریان ڕۆبەرت گیبسن، و. لە ئینگلیزییەوە: شەفیقی حاجی خدر، سلێمانی/ ٢٠١٩ ، ل٥١٨–٥٤٨